

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem

The Relationship between Political Regime and Human Development

Student: Stanislav Zogata

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Tichá, Ph.D.

Ostrava 2016

Zadání bakalářské práce

Student: **Stanislav Zogata**

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství

Téma: **Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem**
The Relationship between Political Regime and Human Development

Jazyk vypracování: čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Teoretická východiska politických režimů a lidského rozvoje
 3. Empirie vztahu politických režimů a ekonomické prosperity
 4. Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

ACEMOGLU, Daron. *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press, 2009. ISBN 978-0-691-13292-1.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6.

VARADZIN, František. *Ekonomický rozvoj a růst*. Praha: Professional Publishing, 2004. ISBN 80-86419-61-4.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

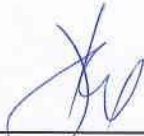
Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá, Ph.D.**

Datum zadání: 20.11.2015

Datum odevzdání: 06.05.2016

Ing. Martin Štěpánek, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne 4.5.2016

S. Zogata

Stanislav Zogata

Poděkování

Rád bych poděkoval Ing. Michaele Tiché, Ph.D. za cenné připomínky při tvorbě této bakalářské práce

Obsah

1	Úvod	4
2	Teoretická východiska politických režimů a lidského rozvoje	6
2.1	Klasifikace nedemokratických režimů na základě dvou proměnných.....	6
2.2	Demokratické politické režimy a vymezení demokracie.....	8
2.3	Od Konfucia po Marxe	11
3	Empirie vztahu politických režimů a ekonomické prosperity	20
3.1	Faktory a teorie ekonomického růstu.....	21
3.2	Vliv politických režimů na ekonomický růst.....	25
3.3	Vliv ekonomického růstu na politický režim.....	32
4	Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem.....	34
4.1	Použitá metodika výzkumu a charakteristika proměnných	34
4.2	Deskriptivní analýza dat	40
4.3	Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem	42
5	Závěr.....	48
	Seznam použité literatury	52
	Seznam zkratk	
	Seznam příloh	
	Přílohy	

1 Úvod

Vývoj každého lidského osudu na naší planetě je do značné míry ovlivňován daným prostředím, ve kterém jedinec svůj život realizuje. Jednotlivá prostředí jsou vždy typická pro určitou skupinu lidí, kteří jsou navzájem propojeni ekonomickými, sociálními, historickými, kulturními či jinými druhy vazeb, jež v konečném důsledku utvářejí danou společnost. Region jako celek však není ovlivňován pouze prostřednictvím vnitřních mechanismů návazností, ale do určité míry také ovlivňuje společnosti a kultury jim odlišné, čímž se vytváří prostor pro vnější vývoj společenského klimatu celé země. Jednou z nejdůležitějších determinant vývoje jednotlivých společností a potažmo lidstva jako celku ze socioekonomického hlediska je politický režim a úroveň lidského rozvoje daného státu či regionu. Je zřejmé, že tyto dvě veličiny výrazně předurčují jak současnou, tak budoucí situaci země. Pokud ale budou vedle sebe položeny politický režim a úroveň lidského rozvoje, jako dva možné samostatné prapůvody aktuálního stavu jednotlivých společností, odpověď na jejich vzájemný vztah již nebude jednoznačná.

Cílem práce je zjistit, na základě analýzy ekonomik s odlišnými politickými režimy, zda existuje vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem.

Současné mezinárodní instituce zpracovávají nepřehledná množství dat, jež matematicky a statisticky, prostřednictvím různých indexů, charakterizují jak politický režim, tak životní úroveň. Právě zkoumaný vztah ukazatele vypovídajícího o politickém prostředí země s ukazatelem socioekonomicky zaměřeným přináší plnohodnotnější obraz o dané situaci a budoucí perspektivě regionu. Pokud se tento vztah na základě výzkumu potvrdí, bude také možno potvrdit vztah sféry politické se sférou ekonomickou a sociální. Výzkumná otázka může také přinést alespoň částečné odpovědi na nejlepší možnou formu vlády ve vztahu s životní úrovní obyvatelstva, nebo na to, zda demokracie, obecně chápána jako východisko k dobré sociální situaci, v některých případech selhává, popřípadě proč tomu tak je. Stejně tak při potvrzení provázanosti těchto proměnných může být dokázáno, zda daná úroveň lidského rozvoje může určovat politický režim, rychlost jeho vývoje, možnost změny, nebo to, jakým způsobem občané k vládní politice státu přistupují.

Celá práce je koncipována do pěti kapitol. Po úvodní první kapitole následuje kapitola druhá, ve které jsou vymezeny základní pojmy týkající se formy vládnutí. Jedná se zejména o typologii demokratických a nedemokratických politických režimů a jejich druhů.

V druhé části kapitoly je provedena jakási stručná historicko-filosoficky-politická sonda napříč staletími. Tento krátký exkurz dějinami politických režimů je důležitý zejména pro utvoření si ucelenějšího obrazu na dané téma, protože politické systémy nejsou fenoménem moderního světa, ale formují se už tisíce let a mnohé problémy dnešní doby byly v minulosti mnohokrát součástí společenského vývoje.

Ve třetí části práce jsou shrnuty podstatné poznatky, které již byly na téma politických režimů a celkové ekonomické prosperity regionu napsány. Pomocí rešerše empirických studií je definován vztah politického režimu a ekonomického rozvoje, které jsou zasazeny do kontextu s institucionální ekonomikou. Popisuje se jak vliv politického režimu na ekonomický růst, tak vliv ekonomického růstu na politický režim, přičemž nejsou opomíjeny ani další institucionální faktory celkového ekonomického a celospolečenského rozvoje, které jsou předpokladem celkového blahobytu a prosperity státu.

Ve stěžejní čtvrté kapitole jsou definovány jednotlivé indexy, s nimiž se dále v kapitole pracuje. Dále je proveden samotný výzkum vztahu politického režimu a lidského rozvoje. Tento vztah je opřen o korelační analýzu, jejíž výsledek je interpretován. Kromě korelace jsou použity další přidružené metody výzkumu, jako je popisná statistická metoda nebo socioekonomická komparace zvolených regionů, nutná pro hlubší vysvětlení tazání se po příčinách výsledku výzkumu a odpovědi na výzkumnou otázku.

Pátá kapitola obsahuje shrnutí nejdůležitějších částí jednotlivých kapitol, vymezení naplnění cíle práce a možná doporučení pro tvůrce hospodářské politiky.

2 Teoretická východiska politických režimů a lidského rozvoje

Koncepty systému vládnutí se v průběhu staletí vyvíjejí a formují. Stejně tak se vyvíjí jejich definice a názvosloví. Dnešní doba je zahlcena různými formami označení pro demokratické či nedemokratické režimy a je velmi složité se v tomto nepřeborném množství, často nesprávně používaných pojmů, orientovat a představit si tak přesnou definici dané formy vlády. Politologie však předkládá vodítko, jak si tyto výrazy efektivně a srozumitelně vyložit.

Heywood (2004, s. 45) říká že: „*politický systém nebo režim jsou termíny týkající se nejen státního mechanismu, ale i struktur a procesů, prostřednictvím nichž se uskutečňuje interakce mechanismu se společností jako celkem.*“

2.1 Klasifikace nedemokratických režimů na základě dvou proměnných

Systém vlády je vždy třeba zasadit do její historické nebo obsahové souvislosti. Formy vládnutí spadající do historického kritéria, jsou spjaty výhradně s historickou událostí či historickou epochou. Jsou empiricky ověřené a není možné jejich podstatu přenést do současnosti (Balík a Kubát, 2012). Naopak obsahové kritérium systému vlády není a priori spjato s historickou epochou, ale je více založeno na teoretickém základě. Daný systém vlády v sobě často obsahuje obě kritéria (Dočekalová, Švec a kolektiv, 2010). Takovéto rozdělení na historickou a obsahovou stránku režimu se uplatňuje v definování nedemokratických režimů.

Do kategorie definované obsahovým kritériem se s jistými výhradami řadí autokracie, diktatura, oligarchie, plutokracie a teokracie. Diktatura v mnoha lidech vyvolává negativní přístup. Diktatura vzniká ve starověkém Římě, kde nemá negativní opodstatnění, ale je naopak hodnocena velmi vysoko jako forma vlády, která oproti ostatním formám dokáže zabránit chaosu a nestabilitě ve státě (Dočekalová, Švec a kolektiv, 2010). Později však nabývá na své negativní působnosti, zejména po nástupu fašismu, a je charakterizována jako „*způsob vlády jednotlivce nebo malé skupiny lidí či vedení politické strany, ve které vládoucí subjekt soustřeďuje do svých rukou podstatnou část moci*“ (Kulašík a Krno, 1991, s. 77). Autokracie je čistě teoretický koncept bez historické zkušenosti a je velmi obtížné ho přesně definovat. Tento pojem je spjat s Giovannim Sartorim, který vymezoval autokracii jako přesný opak demokracie a autokracii vidí jako ne-demokracii. „*Autokracie je chápána*

jako mechanismus politické moci založený na mocenské dominanci jednoho člověka nebo jasně vymezené skupiny osob, ve kterém je legitimita ostatních státních orgánů závislá na její vůli“ (Balík a Kubát, 2012 s. 19). Oligarchie a plutokracie se pohybuje na rozmezí historického a obsahového kritéria. Jedná se o úzce vládnoucí skupinu lidí, jejichž mocenské postavení plyne v případě plutokracie z jejího bohatství a v případě oligarchie z jejího aristokratického původu (Dočekalová, Švec a kolektiv, 2010). Teokracie je chápána jako forma vlády vykonávaná skupinou lidí, která symbolizuje boží moc. Nejčastěji je reprezentována duchovenstvem (církví), které vykonává veškerou církevní i světskou moc. S odlišnými podobami teokracie se setkáváme např. v Egyptě nebo v současnosti v určité podobě ve Vatikánu.

Čistě historickými pojmy pak jsou absolutismus, autarkie, despotie a tyranie. Absolutismus známe zejména z 16. až 18. století. Konkrétně se vyskytoval v Anglii, Francii nebo Rusku. Jednalo se o soustředění veškeré světské moci do rukou jednoho panovníka bez právních a ústavních bariér (Dočekalová, Švec a kolektiv, 2010). Autarkie je velice podobná absolutismu, ale není jím doslova. Moc byla soustřeďována do rukou jedné osoby, která nebyla kontrolována žádnými politickými a státními instituty. „*Vládce je zdrojem práva a stojí nad právem*“ (Balík a Kubát, 2012, s. 20). Despotie je spojována se starodávnými východními formami vlády egyptské, sumerské nebo babylonské říše. Šlo o absolutistickou vládu jednoho dědičného monarchy, který vládl pomocí aparátu složeného z kněží a vojenských velitelů. S tyranii je spojováno antické Řecko, kde tyran využíval napětí mezi aristokracií a masami lidu pro upevnění své moci, kterou později využil čistě pro svůj prospěch. Do této kategorie historicky definovaných pojmů patří také autoritarismus a totalitarismus. Tyto pojmy pro svou časovou odlišnost od výše zmíněných, budou definovány samostatně, protože se jedná o fenomény 20. století, které ale neztrácejí na své aktuálnosti ani dnes. S těmito režimy a jejich negativními dopady na sociální, ekonomickou a politickou oblast se poprvé střetáváme s nástupem první světové války (Hloušek, Kopeček, Šedo, 2011).

Pro správné vymezení totalitního režimu je třeba definovat jeho charakteristické znaky. Totalitní režimy jsou prostředkem k vyčlenění jedince z tradičních společenských struktur, který je stejně jako celá společnost ovlivněn totalitní ideologií, jež je často prezentována jako ideologie pravdy či formy náboženství, která slouží k dosažení vytyčených cílů a ospravedlňuje veškeré konání vlády. Společnost je pod neustálým fyzickým nebo psychickým terorem a je hlídána rozšířenou sítí tajné policie. Takovýto stát

podléhá řízení jedné strany, v jejímž čele stojí všemocný vůdce, který je výhradním držitelem státní moci. Cílem je vytvořit novou, lepší společnost a lepšího člověka, který je distancován od veškeré minulosti a je vrcholem všeho jsoucna. Jako formy totalitní moci jsou charakterizovány komunistické totalitní režimy, fašistická německá Třetí říše a teokratické totalitní režimy, které v současné době reprezentují islámské státy, například Írán.

Mnoho kritiků tohoto režimu jakožto politickému fenoménu 20. století namítá, že prvky totalitarismu se objevují už v politických systémech starého Egypta. U takového pojetí totalitarismu je třeba přistoupit pouze na ideologické vymezení pojmu spojené s totalitním myšlením: „řekli bychom, že se v něm uplatňuje jakýsi odvěký sklon lidského ducha“ (Fidelius, 1983, s. 162). V tomto historickém pojetí však chybí vládcům společenské a technické podmínky k ovládnutí masové společnosti a individuální svobody jedince zcela, tak jak je to možné od počátku 20. století.

Autoritativní režimy jsou na rozdíl od totalitarismu charakterizovány na základě systému s omezeným politickým pluralismem a chybějící ideologií. Neexistuje zde žádná masová strana, ale moc je soustředěna do rukou diktátora nebo vojenské skupiny s nejasnými, ale zjištěnými hranicemi. Obecná kontrola obyvatelstva není tak masivní jako u totalitarismu, nelze se však ztotožnit s tvrzením autoritarismu, jakožto lehčí formou totalitarismu.

Nejucelenější klasifikaci autoritativních režimů přináší Juan José Linz. Systémy dělí na byrokraticko-vojenský režim (státy Latinské Ameriky ve 20. století), organický etatismus (Mussoliniho Itálie), mobilizační autoritarismus v postdemokratických zřízeních (některé státy v meziválečné Evropě ovlivněné fašismem), mobilizační postkoloniální autoritarismus (některé vlády Afriky po pádu kolonializmu), rasový a etnický autoritarismus (Jihoafrická republika v letech 1948 - 1993), pretotalitní autoritativní režimy (nacistické Německo v rané fázi svého vývoje) (Balík a Kubát, 2012).

2.2 Demokratické politické režimy a vymezení demokracie

Pro vytvoření základní a přehledné orientace v problematice se bude vycházet ze dvou základních pojetí demokracie podle dvou odlišných přístupů k ní. Přístupu procedurálního a přístupu substantiálního.

Nejvýraznější propagátor procedurálního přístupu je Joseph Alois Schumpeter. Schumpeter (2004, s. 287) o demokracii říká: „*demokratická metoda je takové institucionální uspořádání, které umožňuje činit politická rozhodnutí a v němž jednotlivci získávají rozhodovací moc v konkurenčním zápase o hlasy voličů*“. Tento přístup se zabývá zejména organizační strukturou systému, reprezentací zájmů voličů v ní a klade důraz na volební soutěž coby základní princip demokracie.

Za prvního zastávce substanciálního přístupu je považován filosof Jean Jacques Rousseau, který princip voleb a zastupitelské instituce považuje za omezující pro suverenitu lidu a jako východisko pro demokracii vidí určitou variantu přímé demokracie, prostřednictvím obecné vůle, jakožto základním prvkem státu a společnosti. Lid není jen souborem individuí, je víc, je řízen obecnou vůlí, které se jedinec musí podřídít nebo být v jejím souladu přinucen k čemukoli, například ke svobodě (Rousseau, 1989). Rousseauova koncepce obecné vůle je však často kritizována pro svou snadnou zneužitelnost, kdy se může lehce stát nástrojem pro nastolení tyranie. Substanční přístupy k demokracii se věnují otázkám zajištění blahobytu, společenské a ekonomické rovnosti prostřednictvím maximalizace účasti občanů v demokratickém systému (Hloušek, Kopeček, Šedo, 2011).

Demokratická metoda jakožto forma vlády si také prošla svým dějinným vývojem. V každé době své působnosti nabývala odlišné podstaty a do své podoby se zformulovala na základě svého dlouhého vývoje. Rozlišuje se klasické Řecko, republikánská tradice a klasická liberální teorie.

S pojmem demokracie se poprvé setkáváme ve starém antickém Řecku, kde označovala vládu lidu v městských státech nazývaných polis. Nejpropracovanější strukturu polis měly Atény, kde docházelo k pravidelnému shromáždění občanů, kteří se podíleli na činnosti státu prostřednictvím lidového hlasování, na které však měli právo pouze muži starší dvaceti let s dokončeným vojenským výcvikem (Heywood, 1994). Starověký Řím rozšiřuje demokracii o republikánskou tradici a rozšiřuje zákonodárný systém. Takto chápáná antická demokracie se ale velmi liší od dnešního pojetí, byť určité prvky přímé demokracie se nacházejí i v dnešních demokratických systémech v podobě referenda, které je hojně využíváno i na celostátní úrovni ve Švýcarsku (Dočekalová, Švec a kolektiv, 2010). Po pádu řeckých městských států se termín demokracie přenáší do ústraní politického myšlení a svou renesanci zažívá až s nástupem 17. století.

Za předliberální teoretiky demokracie se označují John Lock a Thomas Hobbes, kteří přicházejí s koncepcí státu, jehož vláda by měla být založena na souhlasu ovládaných s cílem chránit *přirozená práva* občanů, které definují jako právo na život, svobodu a soukromé vlastnictví. Charles Louis Montesquieu navazuje na Locka a Hobbse a poprvé rozlišuje moc výkonnou, zákonodárnou a soudní.

Klasičtí liberální myslitelé 19. století se zabývají otázkou obecného blaha a štěstí. Jako nejlepší forma vlády je považována zastupitelská demokracie, kde je moc svěřena do rukou společnosti prostřednictvím volených politiků ve volbách (Dočekalová, Švec a kolektiv, 2010). Volby musejí být svobodné, pravidelné, založené na principu politického pluralismu a soutěživosti jednotlivých stran. Tento typ režimu je dále charakterizován tržním hospodářstvím, právními pravidly, svobodou a respektem vůči individuálním právům. Kritikové liberální demokracie poukazují na problém tzv. tyranie většiny na úkor omezení individuality. Největší otázkou dnešní moderní demokracie je nalézt nejvhodnější vztah mezi rovností a svobodou (Heywood, 2004).

Liberální demokracie vyobrazuje však pouze jakýsi politický ideál, a proto se v moderní politologii mluví spíše o západní polyarchii, tedy režimu, který ještě plně nedosáhl cíle demokracie. Polyarchické režimy se vyznačují vysokou tolerancí opozice, jež plní zamezovací funkci k svévolnému vládnutí, a propracovaným systémem voleb, jakožto kontrolního a odvolávacího mechanismu lidu vůči svým vládcům. Západní polyarchie je charakteristická pro severní Ameriku, západní Evropu a Austrálii.

Postkomunistické státy střední a východní Evropy jsou charakterizovány jako demokracie, ale od západních polyarchií se stále některé státy v mnoha ohledech liší. Tato odlišnost pramení ze stále probíhající postupné transformace z centrálně plánovaných ekonomik na kapitalismus. Nové demokracie řeší jiné problémy, odlišné západu, plynoucí z jejich odlišné politicko-kulturní podstaty. Tyto nové demokracie ale směřují k západním polyarchiím a v budoucnu by měly splynout v jeden režim.

Minulé století dovolilo vykonavatelům státní moci pojem demokracie zneužít pro prosazení svých nedemokratických politických koncepcí a ideologií. Většina politických stran se prezentuje jako demokratické a pravá podstata demokracie je tak zastřena množstvím pejorativních definic, sloužících k prosazení politických zájmů, které jdou kontra samotné demokracii (Heywood, 1994).

2.3 Od Konfucia po Marxe

Dějiny světa jsou od svého začátku plné bloudění napříč různými formami politických režimů. Filozofie byla už od svého počátku propojena s politikou a mnoho významných filozofů se politikou, potažmo pak politickým zřízením státu, zabývala už v době před Kristem a jejich filozoficko-politické vědomosti se nesou napříč staletími. Mnoho takovýchto vědomostí se prolíná do dnešního moderního světa, ve kterém se nesnižuje jejich odkaz ani aktuálnost. Naše civilizace, často zahleděná do své přítomnosti a budoucnosti, nedává těmto historickým aspektům dostatečný prostor, třebaže chyby, které se dnes při výkonu státní moci často opakují, byly v minulosti už mnohokrát analyzovány. Geršlová a Sekanina (2002) říkají, že „*Minulost je sice svou podstatou veličina už navždy neproměnná, ale je to ona, která přináší nejvíce podnětů pro současný i budoucí vývoj.*“

Jeden z nejdůležitějších myslitelů pocházející z Číny se jmenoval Konfucius. Narodil se v roce 550 př. Kr. a pocházel ze starého šlechtického rodu Kchung. Je to jeden z nejvlivnějších a nejvýraznějších myslitelů čínské filozofie. Jeho filozofické myšlení se zabývá mnoha oblastmi, mimo jiné taky státem a společností. Již od útlého mládí vyučoval své žáky dějinám, lyrice a zásadám slušného chování. V padesáti letech se pak chopil úřadu ministra spravedlnosti.

Konfucius žil v době, kdy v Číně sílil vliv sofistů, tedy lidí kteří pochybovali o všem a tvrdili, že dokáží oddiskutovat a vyvrátit každou věc i její opak, dobro i zlo. S tímto myšlením nastal jakýsi úpadek mravních principů, došlo k uvolnění náboženských tradic a volnomyšlenkářství. S takovýmto stavem společnosti Konfucius nebyl spokojen a nabádal lid i vládce k ověřeným starobylým principům řádu. Hlavní myšlenka jeho nauky ve vztahu k státu je obsažena ve výroku z Velkého učení: „*Když staří chtěli, aby v říši zářila ctnost, museli napřed uspořádat stát: když chtěli uspořádat stát, museli napřed vnést pořádek do své domácnosti: když chtěli vnést pořádek do domácnosti, zdokonalovali napřed svou vlastní osobu, napravovali svá srdce: když chtěli napravit svá srdce, starali se napřed o pravdivost svých myšlenek: když se chtěli starat o pravdivost svých myšlenek, zdokonalovali napřed své vědění*“ (Storig, 2000, str. 71). Konfucius tedy dával důraz na mravní individualitu každého jedince, občana i vládce, který měl jít svému lidu příkladem silou své osobnosti, nikoli násilím či přemírou zákonů, čímž mělo být dosaženo společenského blaha. Občané měli mít po příkladu svého vůdce takové morální zásady, které by se staly všeobecným přírodním zákonem. Dalším problémem, kterým se Konfucius zabýval, bylo zmatení pojmů. Správné

názvosloví mělo být prostředkem k míru, poctivosti a blahobytu. Pokud by Konfucius dostal moc k společenské nápravě, první, co by udělal, by byla náprava pojmů. Pro zachování státu byla dle Konfucia nejdůležitější správná výchova ke slušnosti a mravnosti, zdokonalování uměleckého citění, znalost písemnictví a hudby.

Konfuciovo učení je pro dnešní dobu na první pohled možná neaktuální, ale právě absence morálky a mravnosti má v dnešní společnosti na svědomí mnoho společenských i politických špatností, jako je například korupce nebo obecné nedodržování státních zákonů. Dnešní svět trpí ještě větším zmatením pojmů, než tomu bylo v dobách Konfucia. Jak snadné by bylo politické rozhodování každého občana, pokud by nedocházelo k propagandistickému zneužívání slov, jako je demokracie, svoboda, socialismus nebo mír (Storig, 2000).

Zhruba za sto let v jiné části světa přišel na svět další myslitel, jehož myšlení přežívá jeho samotného a ovlivňuje myšlení dalších generací. Platon se narodil do rodiny aristokratického původu, což se projevilo i v jeho smyšlení. Platon striktně odmítl demokratické zřízení tehdejších řeckých polis, zejména pro jejich nespravedlnost. Jeho učitel Sokrates byl v takovémto zřízení odsouzen k smrti a Platon tvrdil, že jestliže je jediný spravedlivý člověk v athénské polis odsouzen k smrti, je tento režim nespravedlivý (Joch, 2011). Dále uvádí, že demokracie tvoří základ tyranie. Cílem demokracie je svoboda, kde je ale něco vyhnáno do krajnosti, vždy se pravá podstata věci zvrhne ve věc protichůdnou. Nikdo nikoho nenutí, aby se podílel na vládě, byť má k tomu předpoklady. Člověk zvolený vůlí většiny dostává neuvěřitelnou moc, již je opojen a opřen o podporu masy se z něho postupně stává tyran. Z člověka vlkem.

Platon (2014) společnost rozdělil na tři skupiny. Na ty, jež žnou jejich tělesné touhy a potřeby, ti jsou určeni k zakládání rodin a tvorby bohatství ve státě. Druhou skupinu tvořili vojáci, válečníci a bojovníci, lidé, jimž největší uspokojení přinášelo vzrušení z boje. Poslední skupina lidí byla oprostěna od veškerých žádostivostí těla a jejich jedinou motivací je poznání a spravedlnost, nazýval je filosofy-králi. Právě oni měli být určeni k vládnutí, prostřednictvím jejich rozumu. Byli zbaveni veškerého majetku a práva zakládat rodiny, aby bylo zabráněno zneužití jejich moci pro své vlastní blaho. Lidé, kteří sami o sobě prohlašovali, že jsou určeni k vládnutí, jsou automaticky z této skupiny vyřazeni, neboť pravý filosof ví, že pravdu nikdy nemá. Platonova ideální vláda nemusela vždy představovat konkrétní osoby. Vládnout má rozum na základě principu spravedlnosti, který se stane

principem norem a tradic, které nemůže ohrozit vůle většiny, menšiny, nejsilnějšího, nebo nesprávné tradice.

Zákony jsou tvořeny rozumem filosofů-králů a nelze je tedy zpochybnit, Platon tak současnosti přináší základy státu opřené o právní systém. První a druhá společenská třída, která tvořila většinu společnosti, měla být ekonomicky aktivní. Výroba a směna neměla podléhat žádné státní kontrole, v tomto ohledu byl Platon klasický liberál. Přinesl taky jakousi kritiku demokracie, jejíž části odpovídají nynější realitě. Jak správně vychovat mládež ve společnosti rovnosti? Platon říká: „*Učitel se za těchto poměrů před žáky chvěje a vlichocuje se jim, žáci si ale ze svých učitelů nic nedělají. ...A vůbec se mladí staví starším na roveň a hledí je předstihnout v řečech i činech: starší se drží s mládeží a snaží se jí vyrovnat bujností vtipu a veselými nápady*“ (Storig, 2000, str. 126).

Aristoteles však Platonovu koncepci ideálního státu, který je veden filosofy-králi odmítá. Říká, že vzdát se soukromého majetku a rodiny je proti lidské přirozenosti a tedy takováto forma vlády nemůže dlouhodobě prosperovat. Naopak souhlasí s Platonem v nahlížení na konání dobré vlády, která má vládnout pro obecné dobro a nikoli pouze pro dobro vládců, tedy menšiny (Joch, 2011).

Aristoteles (2009) rozlišuje monarchii, aristokracii a politeu. Monarchie je vláda jedince, aristokracie je vláda menšiny a politea vláda většiny. Takovéto typy vlády mají také své zvrhlé protějšky, v takovém případě politický systém Aristoteles nazývá u jednotlivce diktaturou, u menšiny oligarchií a u většiny demokracií. Demokracii vidí jako formu vlády, kdy je menšina utiskována většinou. Každý systém vládnutí může časem ukázat svou negativní tvář, proto jako nejlepší možnou variantu vidí zdravou kombinaci aristokracie a demokracie, takto kombinovaná ústava je založena na střední třídě, ze které jsou vyloučeny rušivé extrémní, proto je zajištěna stabilita a prosperita. Míra a způsob kombinace jednotlivých forem vládnutí je vždy podmíněná danými okolnostmi a době. Cílem státu je blaho všech občanů a ekonomická prosperita země, které je dosaženo pouze ve státě samostatném a ve státě, jehož občané jsou svobodní. Stát má být založen na zákoně, ctnosti a mravnosti. Politika nemá být nic jiného než užitá etika.

Dnešní moderní demokracie jsou také založeny na jakémsi historickém mixu různých vládních systémů. Aristoteles byl jeden z největších ústavních teoretiků lidstva a na jeho modelu kombinované ústavy jsou založeny všechny demokratické ústavy dneška. Vládní menšina povolána z rukou většiny v zájmu všech a podle daných pravidel (Valeš, 2004).

Další přínos pro dnešní svět, bez kterého se žádná věda neobejde, Aristoteles přinesl ve změně přístupu k životu a myšlení, který až do 16. století nebyl překonán. Jeho empiricko-analytický postup poznání a základní principy logiky mají značný přesah do dnešních dnů a tvoří důležitý podklad pro další jedince, kteří výrazně ovlivňují středověké myšlení, především Tomáše Akvinského (Storig, 2000).

Po více než tisíciletém asketickém přístupu společnosti raného křesťanství přichází Tomáš Akvinský tento platonský a novoplatonský přístup rozseknout. Navazuje na Aristotelovu tradici tezí, že Bůh nejdříve stvořil člověka, a ten se až později stal křesťanem, otevřel Aristotelovským myšlenkám přístup do základu křesťanství. Stát je tvořen lidem, který pochází od Boha a je tedy Božího původu a má se řídit Božími zákony, které jsou skrze Boha založeny na principu rozumu těch, kteří vládou. Cílem je obecné blaho a dobro společnosti. Za nejpříjemnější formu vlády považuje monarchii, která je odrazem vlády Boha nad světem, nebo duše nad tělem. I tato forma vlády se může zvrhnout v tyranii, a proto Tomáš Akvinský implementuje do monarchie prvky demokracie, kdy monarcha má být volen občany a rovněž připouští určitou formu referenda. Moc světská má být podřízena moci církevní (Valeš, 2004).

Ačkoli Tomáš Akvinský nebyl klasickým politickým teoretikem, podařilo se mu přinést tehdejší společnosti obrat v pozitivním přístupu k životu, ekonomice a státu. Pokud se Platón na materiální svět dívá jako na zkažený, Tomáš ve všem zlém i dobrém, hmotném a nehmotném vidí prazáklad Boha. Z tohoto pohledu hmota a materiálně tvoří dobro a má tedy cenu se jím zabývat, vylepšovat ho a snažit se o jeho přidanou hodnotu. Nemáme se bránit všemu, co nám tento svět nabízí, naopak bychom materiální věci měli hojně využívat ke svému prospěchu. Tento nový proud už nebrzdí poptávkovou ani nabídkovou stranu zejména raného křesťanství, ale vytváří podmínky pro vznik sofistikované tržní společnosti s fungující ekonomikou.

Thomas Hobbes opět přichází s myšlenkovým obratem. Státní autoritu neodvozuje od Boží pravdy, ale snaží se ji postavit na racionálním základě. Státní autorita by měla odrážet nejvyšší přání společnosti, kterým je, podle Hobbesa, snaha přežít. Spravedlnost, která tvořila základ státu antických myslitelů, ustupuje do pozadí a hlavním cílem státní moci je upevnění bezpečí ve státě, které je zajištěno absolutní suverenitou vůči okolí, čímž dochází k zabránění potenciálním konfliktům.

Takový stát Hobbes nazýval Leviathanem, který není ani monarchií, která dopouští občanské války tehdejší doby, ani tyranií, která se snaží pozměnit přirozenost člověka. Leviathan má opět nastolit řád proti neřádu tehdejších revolucionářů, kteří zapříčinili občanské války. Thomas Hobbes na rozdíl od Aristotela nehovoří o člověku jako o tvorů společenském. Naopak říká, že člověk je ve své pravé přirozenosti bestie, zvíře, které jde egoisticky za svými tužbami proti všem. Přirozený stát by měl být státem, ve kterém patří všechno všem a nikdo nemá nic jistého. Takovýto přirozený stav však nevydrží dlouho, protože plodí strach a nejistotu. Pud sebezáchovy tedy dohnal člověka k tzv. společenské smlouvě, která prostřednictvím jakéhosi umělého organizovaného státu lidem zajišťuje bezpečí a občanská práva, která jsou vykoupena ztrátou přirozenosti (Hobbes, 2009).

Leviathan tak paradoxně tvoří společenské uskupení, které potlačuje pravou podstatu lidí a nastoluje nepřirozený řád, právě pro ochranu jejich bytí, které je ohroženo jejich přirozeností a pudy.

John Lock také zastával názor, že před státem existoval stav bez občanských souvislostí. Zatímco Hobbes tento stav definoval jako válku všech proti všem, kde vyhrává ten nejsilnější, Locke ho charakterizoval jako zlatý věk lidstva plný svobody, který se řídí dle přirozených zákonů. Hromadění bohatství vidí jako přirozené právo člověka, které mu bylo dáno přírodou, když mu bylo umožněno ji obhospodařovat ke svému prospěchu. Právě toto bohatství nashromážděné v přirozeném stavu přináší závist, a proto se lidé uchylují k nastolení občanského státu, kde jejich přirozené právo není natolik ohroženo. Společenská smlouva má lidem garantovat kromě přirozeného práva vlastnictví, také právo na svobodu a právo na život (Storig, 2000).

John Lock položil základy liberalismu a podařilo se mu jako jednomu z mála přenést teorii do praxe. Stát má být oddělen od společnosti, ekonomiky, kultury, má dojít k sekularizaci církve a státu a tím má být podpořena ekonomická a společenská individualita jedince. Thomas Hobbes osvobodil náboženství od státu, Lock osvobodil jedince od státu, aniž by popřel vše dobré, co z tohoto vztahu člověk může získat. Poprvé rozděluje státní moc na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Jako zakladatel liberalismu, zastánce právního státu a příznivce ekonomické svobody občanů vytváří podhoubí pro budoucí vznik liberálních demokracií (Valeš, 2004).

Zakladatel klasické ekonomie Adam Smith vidí jako východisko pro ekonomický a společenský úspěch tržního hospodářství svobodný vnitřní a zahraniční obchod, kde je

tvorena cena statku na základě poptávky a nabídky. Podtržena je individualita jedince, u kterého honba za osobním prospěchem vede k prospěchu obecnému. Není však zastáncem úplné potlačení role státu. Stát má zajišťovat základní práva občanů tehdejší preindustriální Anglie, stejně tak klade velkou pozornost vzdělání, je proto stoupencem povinné školní docházky a říká, že každá farnost by měla mít zřízenou také svou školu. Smithova konkurence v institucionálním pojetí přináší lidem stále zlepšování jejich životních standardů. Smith (2001, s. 298) uvádí: „*konkurence...která, ač se zpravidla projevuje klidně a uvážlivě, přinášíme si ji z lůna mateřského a provází nás až do hrobu.*“

Dalším, do té doby většinově neprosazovaným, názorem je pohled na dělbu a specializaci práce. Daná země se má orientovat na výrobu statků, ke kterým oproti ostatním zemím získává výhodu a ostatní zboží má zajistit směnou se zeměmi, kde je toto zboží vyrobeno s menšími náklady. Stát, který se takto specializuje na daný statek, ho daleko rychleji přiblíží k dokonalosti, než by tomu bylo v ekonomice výrobně roztržštěné (Smith, 2001).

Smith zároveň dodává, že přirozená svoboda lidí je možná pouze ve státě, ve kterém stát nemá tendenci podléhat „*mrzké hrabivosti a monopolistickým choutkám obchodníků a majitelům manufaktur, kteří nejsou vládci lidstva, a ani by jimi být neměli*“ (Smith, 2001, s. 434). Jak příznačné pro dnešní tendenci spojování aktivní národní politiky a podnikatelské sféry.

J. S. Mill se částečně od klasického liberalismu odkloňuje a podrobuje ho kritice. Princip svobody a liberálního přístupu státu ke společnosti zastává také, ale zároveň upozorňuje na sociální nerovnosti tehdejší doby, které liberalismus ignoruje, a to zejména velmi špatné pozice dělníků, jež tvořily dolní vrstvu společnosti. Stát žádá o změnu přístupu k více demokratickým a sociálním podnětům vůči občanům. Podle Milla, Anglie, dílna světa, založena na dogmatickém tržním hospodářství, funguje jednostranně v neprospěch pracujících a je třeba sociální regenerace. Poukazuje na to, že liberalismus ohrožuje v perspektivě budoucnosti sám sebe.

Nejvyšší hodnotou člověka je svoboda, zároveň si je ale vědom, že demokracie může být hrotem individuality, kde je jedinec podřízen mase, která může ukázat svou odvrácenou tyranskou tvář, která nutí jedince jednat podle předepsaných většinových vzorů. Tato tenká hranice mezi individualitou a tyranií doprovází lidstvo po celé své dějiny a pouze ze zkušenosti minulosti se může polepšit. Vláda má právo zasahovat do svobody jedince pouze

tehdy, pokud ohrožuje svobodu jiných. Jako nejlepší východisko pro zachování individuální svobody navrhuje zastupitelskou demokracii, s jejími určitými pojistkami. Ve vládě mají být poměrně zastoupeny všechny společenské vrstvy, a aby bylo zabráněno ovládnutí vzdělaných nevzdělanými, mají mít příslušníci inteligence právo na dva hlasy (Valeš, 2004).

Také tyto názory nesou poselství modernímu 21. století. Bylo zapotřebí dvou světových válek a milion zmařených lidských životů, aby si lidstvo a jeho politické autority uvědomily, že: *„kdyby veškeré lidstvo bylo jednoho mínění a pouze jediný by se odchyloval, nemělo by lidstvo k tomu většího práva uložit mu mlčení, nežli on celému lidstvu, měl-li by k tomu potřebné moci.“* (Mill, 1891, s. 22).

Německý klasický filosof Immanuel Kant odmítá jakýkoli přírodní zákon, který by měl ovlivňovat chod státu, ale stejně jako jeho následovníci německé školy dává do popředí zákon mravní. Mravní zákon je zabudován v celé společnosti jako projev lidskosti. Kant říká, že člověka šťastným neučiní jeho vnější statky, ale úcta před morálním zákonem a následování povinností. Následování povinností je určeno zejména právním řádem státu a tento právní řád má směřovat k udržení věčného míru. Člověk by se měl vyvarovat za pomoci práva a rozumu přirozenému stavu, kterým je definována válka. Kant věřil, že stejně jako se vyvíjí příroda, vyvíjí se i vědy společenské, vědy politické nevylučuje. Věřil, že politika je na konci svého dějinného vývoje. Tomuto tvrzení dala za pravdu Velká francouzská revoluce, která byla důsledkem společenského pnutí zejména koloniální západní Evropy v 18. století.

Také Kant je zastáncem společenské smlouvy, která klade podmínky věčného míru. Tyto podmínky jsou určeny jak pro vnitřní, tak vnější politiku státu. Stát má být založen na republikánské Ústavě, mezinárodní právo má být založeno na federalismu svobodných států a také má být zajištěno světové občanství (Valeš, 2004).

Podmínky pro zajištění věčného míru lze chápat jako kořeny uspořádání dnešní Evropy. Celý projekt Evropské unie je založen na úzké spolupráci svobodných států, které odevzdávají část své suverenity ve prospěch vyššího celku, který má v budoucnu směřovat alespoň k částečnému *světovému občanství*. Také Organizace spojených národů, jež sdružuje téměř všechny státy světa, byla založena po druhé světové válce jako garant světového míru.

Další německý, politický filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel rozpracovává ve svém myšlení zejména vztah politiky a dějin. Když hovoří o dějinách, myslí tím dějiny politické.

Filosofii, náboženství a umění staví jako samostatné kategorie, které stojí nezařazené v čase nad dějinami. Pro Hegla nemá individuální žití samo o sobě žádnou hodnotu a pravého štěstí člověk může dosáhnout pouze ve společenství, státě. V každé době se objevují silné osobnosti, které nejsou silné samy o sobě, ale projevuje se v nich duch dějin, který se takto skrze jedince realizuje a určuje tak chod dějin k jejich historické nutnosti. Lidské dějiny nejsou protkány štěstím, doby klidu a štěstí jsou jen prázdná místa v celku, která nutí dobu stagnovat a neposouvat se dále. V Kantově pojetí státu mohli lidé za pomoci morálky a při správném nastavení právního řádu dosáhnout absolutního míru a štěstí, v Heglově státě je již vše předem dáno duchem dějin, který jen skrze jedince vykonává svou povinnost. Každá historická událost je pro další vývoj nutná a tedy objektivně rozumná, protože je v souladu s rozumem dějinného vývoje, který může být nazván Bohem. Zde Hegel spojuje protestanství s filosofií a logikou. Takovou přelomovou historickou událostí je pro něj Velká francouzská revoluce, která má tvořit přechod od živelnosti k racionalitě. Jako poslední stádium světových dějin vidí pruský absolutistický stát. Podle Hegla pravá svoboda nastává až v podřízení se státu, který má být řízen inteligentní elitou (Storig, 2000).

Heglovy představy o politice, která v dějinném procesu stojí sama o sobě, věčně vyvrací institucionální ekonomie. Politický stav, společenské uspořádání a celkový běh dějin je vždy ovlivněno jinými než čistě politickými faktory. Zejména v období, kdy Hegel žil, byl zřejmý kulturní a náboženský přesah v jednání tehdejších politických elit (Valeš, 2004).

Historické krutosti každé doby lze vždy vztáhnout k subjektivní, osobnostní rovině každého člověka, kdy je zasažena jeho citová stránka. Na druhou stranu z čistě socioekonomického pohledu, na počátku každého razantního technického pokroku, lidského a společenského rozvoje, stál tragický osud masy. Zde dává historie Heglovi za pravdu.

V první polovině 19. století prochází Evropa řadou politických i společenských proměn. Lidé svůj nepokoj nashromážděný v důsledku starých a nefunkčních politických systémů vyjadřují prostřednictvím revolucí, které Evropou otřásají v první polovině 19. století. Vedle požadavku na svobodu přicházejí také s požadavky sociálními. Toho využívá Karel Marx a přichází s novou koncepcí společenského uspořádání. Svůj dějinný úkol má v takovémto uspořádání sehrát dělnictvo, které má převzít moc nad kapitalisty. Majitelé výrobních prostředků pracující třídu vykořisťují, jelikož dělník prostřednictvím své práce vytváří nadhodnotu, ze které kapitalistovi plyne zisk, a jemu pouze podhodnocená mzda. Běh dějin má tak skrze beztřídní společnost dojít do své závěrečné fáze. Dělníci na rozdíl od

bohatých kapitalistů nemají zájem nikoho utlačovat. Socialistické, respektive komunistické zřízení pak zabrání společenským nerovnostem a lidstvo tak má být vysvobozeno z bídy, utrpení, a naopak mu má být dopřáno svobody, rovnosti a štěstí. To, co určuje život člověka, podle Marxe nejsou ani ideje, ani světový duch, ale čistá materiální skutečnost. Práce má být cílem každého člověka, protože prostřednictvím ní dojde ke svobodě a sebenaplnění. Marx říká, že kapitalismus odloučil člověka od plodů své práce a tím ho odloučil od sebe sama.

Kapitalistická společnost má tvořit předstupeň pro nastolení spravedlivé socialistické koncepce. V praxi však paradoxně komunistická teorie byla do praxe převedena zprvu v zemích, které nikterak kapitalistickým vývoje neprošly (Valeš, 2004).

Každé dnešní politické zřízení v jakékoli míře vychází z myšlenek výše popsaných osobností. Politický režim je organismus sám o sobě, roste, rozvíjí se, destruuje se sám svými mechanismy a principy. Život mu ale vždy musí vdechnout myšlena, která se zrodí z člověka a kterou pak za svou přijímá širší veřejnost, čímž jí dává prostor k realizaci. Dnešní svět je diferencován na mnoho myšlenkových úrovních. Tato názorová roztržičnost týkající se společenského a politického uspořádání země nedává prostor jednomu převládajícímu názorovému proudu, v jehož čele by stál jeden hlavní představitel, jak tomu bylo například u Karla Marxe. Jestli je to správně, nebo špatně, ukáže až čas. Pro Evropu dnes již tradiční demokracie se dostává do fáze ohrožení, a to především vlivem globálních problémů. Je důležité dívat se do minulosti, na názory lidí, kteří byli otcové demokracie, za jakých podmínek a společenské situace vůbec demokracie vznikla, abychom mohli předejít opakování chyb a nedostali se tak do Heglovy nekonečné spirály opakování dějin.

3 Empirie vztahu politických režimů a ekonomické prosperity

Při hledání příčinného vztahu ekonomické prosperity není možno začít u jiného subjektu, nežli u člověka samotného, který tvoří základní pilíř společnosti a ekonomického systému. Ten spolu s dalšími faktory determinuje ekonomický růst a celkový ekonomický rozvoj, jež jsou hlavním motivem ekonomické prosperity. Převládající koncept současné ekonomie tvoří individuum, které racionálně maximalizuje své užitky. Takový člověk bývá nazýván *homo oeconomicus*. Tato široce pojatá charakteristika jedince je však ekonomii stále častěji vyčítána, neboť do svých modelů nezapracovává jiné osobnostní rysy člověka, než ty ryze egoistické. Společnost tvoří celek na základě provázaností vztahů mezi jedinci, které nejsou vždy propojené racionálními smlouvami. Často jsou tyto linie spojeny na základě předešlého historického a kulturního vývoje, ale taky díky emočním vazbám, které člověku mnohdy nedávají prostor pro maximalizaci užitku jenom ve svůj prospěch. Pro širší pochopení podnětu ekonomické prosperity nelze zkoumat pouze ekonomickou stránku člověka, ale také tu sociálně společenskou, je třeba ponořit se hlouběji do nitra lidské duše.

Základy ekonomického růstu tvoří práce, kapitál, příroda a kultura. Práce je základním prvkem růstu. Každá společnost má jiné demografické předpoklady pro to, aby práce byla využita co nejefektivněji. Například dostatečná kvalifikovaná síla, která umí efektivně využívat nové technologie, je odrazem celého školského systému dané země. Kapitálem se rozumí statky, které slouží pro výrobu dalších statků, které tvoří materiální infrastrukturu celého výrobního procesu. Míra využití přírodních zdrojů je další důležitou determinantou růstu. Kromě míry poznání přírody je také důležité zdroje, které nám příroda nabízí, šetrně využít. Problémy, které mohou nastat při jejím nesprávním zacházení, negativně ovlivňují využití práce i kapitálu. Je zřejmé, že celková produkce práce úzce souvisí s danou kulturou, která v sobě odráží mravní principy chování, tradice, zvyky či náboženství.

Ekonomický rozvoj značí sledování změny ekonomických mechanismů a jejich logického uspořádání. Předmětem zájmu je vývoj kvalitativních momentů a konkrétních historických forem ekonomického systému. Ekonomický rozvoj je širší pojem než ekonomický růst, který se zaměřuje pouze na sledování kvantitativních aspektů dané společnosti. Kdežto ekonomický rozvoj je aplikací obecných teorií na oblast ekonomického života. Pojem ekonomický rozvoj v sobě zahrnuje strukturální změny v národním

hospodářství, technologické změny nebo životní úroveň obyvatelstva (Varadzin a kolektiv, 2004).

3.1 Faktory a teorie ekonomického růstu

Celkový společenský blahobyt či ekonomická prosperita jsou uváděny jako hlavní cíl hospodářské politiky. V ekonomii jsou tyto pojmy zaměňovány s maximalizací dlouhodobého ekonomického růstu. Podle jednotlivých zdrojů růstu, ekonomická teorie rozlišuje řadu teorií růstu. V 18. století přicházejí klasičtí ekonomové Smith a Ricardo s vysvětlením jevů, které ovlivňují bohatství národů. Jako motor ekonomického růstu spatřovali produktivitu pracovní síly a mezinárodní dělbu práce (Kotlán, 2001). Dalším z představitelů klasického pojetí růstu je T. R. Malthus. Podle něj je základním předpokladem růstu bohatství půda, která je plně využita. Jedinou výchozí veličinou pro ekonomický růst je růst populace, která tvoří pracovní vstupy. Se zvyšujícím se tempem růstu obyvatelstva se snižuje tempo růstu produkce a tím se postupně zmenšuje produkt na jednoho obyvatele. S klesajícím produktem klesají také mzdy a jediný únik z tohoto stavu vede přes snížení obyvatelstva například omezením porodnosti nebo válkou. Se znovu se zvyšujícími mzdami roste životní úroveň, která opět vyvolá zvětšení porodnosti. David Ricardo má podobný přístup k teorii růstu, ale zároveň připouští technologický pokrok. Důležitou funkci zastává mezinárodní obchod, kde největší přínos při růstu produktu hraje realizace specializace práce. V tomto přístupu není zohledněn zásadní vliv akumulace kapitálu a technického pokroku (Varadzin, 2004).

Další příspěvek teorii růstu je zařazen do první poloviny 20. století. Keynesiánský model tvořený Harrodem je založen na působení vlivu multiplikátoru. Harrod předpokládá, že všechny úspory jsou investovány a stát rozhoduje o změně úspor na investice. Dále se předpokládá konstantnost u mezního sklonu k úsporám, tempa růstu pracovních sil a kapitálové náročnosti. Neexistuje zde žádná elasticita substituce mezi výrobními faktory. Model ukazuje tzv. *zaručené tempo růstu*, čímž se rozumí dynamická rovnováha za stálého dlouhodobého ekonomického růstu podmíněna investicemi.

Přirozené tempo růstu je zapříčiněno součtem temp růstu přírůstku obyvatelstva hledajícího práci a tempem růstu technického pokroku spořícího práci. Jestliže se *skutečné tempo růstu* rovná přirozenému a zaručenému tempu růstu, je v ekonomice zajištěn dlouhodobý ekonomický růst. V případě že pro jednu jednotku produkce je zapotřebí jedna

jednotka kapitálu, míra úspor bude determinantem skutečného tempa růstu. Pouze při rovnosti míry úspor a skutečného tempa růstu produkce bude zajištěn efekt dlouhodobě udržitelného růstu.

Velký vliv na konečný výstup dle Harroda tkví v očekávání investorů. Pokud investoři budou očekávat, že skutečné tempo růstu bude větší, než zaručené tempo růstu, budou investoři investovat více, nežli by tomu bylo při zaručeném tempu růstu. Konečný výstup vlivem multiplikátoru tak bude výrazně vyšší a v dalším období budou investoři očekávat další, ještě větší růst. Harrod tvrdí, že může existovat dlouhodobě udržitelný ekonomický růst, ale zároveň kritizuje kapitalismus pro jeho nestabilní ekonomickou povahu, která závisí na investičních očekáváních, která přirozený ekonomický růst deformují (Kotlán, 2001).

Podle neoklasické teorie je ekonomický růst závislý na změnách kapitálu, pracovní síly, půdy a úrovně technologie. Technologický pokrok je exogenní. Modely jsou založeny na předpokladu, že přírůstek půdy je roven nule a nemá žádný vliv na růst produktu. Pro zvýšení efektivnosti půdy je zapotřebí do ní vkládat větší kapitál a tím je tento vliv zahrnut do změny efektivnosti mezního kapitálu. Dalším předpokladem neoklasické teorie růstu je možnost nekonečného dělení každého z faktorů při výrobě množství produkce. Nejznámější neoklasický model je model Solowův-Swanův.

Podle Helíska (2002) neoklasický model předpokládá neomezenou kombinaci kapitálu s prací, může proto docházet k rozšiřování kapitálu a konstantního tempa růstu pracovního výstupu.

Jak říká Varadzin (2004) Swanův model se zaměřuje na důležitost kapitálu, pracovní síly a půdy, násobenou jejich mezní produktivitou. Díky technologickému pokroku a inovacím se v zemi zvyšuje objem práce. Model vychází z produkční funkce, kterou lze zapsat jako

$$Y = F(K_t, A_t, L_t), \quad (3.1)$$

kde Y značí důchod, K kapitál, L práci a A úroveň technologie. Při předpokladu konstantních výnosů z rozsahu lze produkční funkci vyjádřit jako

$$y = f(k), \quad (3.2)$$

Přičemž platí, že

$$y = Y/AL \text{ a } k = K/AL. \quad (3.3)$$

Tento model předpokládá, že každá ekonomika má v daném čase určitý počet obyvatelstva, který ročně roste stabilním tempem, uzavřenost ekonomiky a neexistence státního sektoru (státní výdaje nebo daně), plnou zaměstnanost a pružné mzdy a ceny. Dále se předpokládá konstantnost tempa růstu pracovní síly n , technického pokroku g , míra amortizace fyzického kapitálu δ , konstantní sklon k úsporám s , úspornou funkci $S=s.Y$ a rovnost úspor a investic. Reálný důchod, který není investován, je spotřebován. Tento model se neorientuje na celkový reálný důchod, ale důchod na pracovníka, tedy na růst průměrné roční produktivity práce. Kotlán (2001) změnu kapitálové akumulace na pracovníka, či investicí na pracovníka zapisuje:

$$\Delta k = s \cdot f(k(t)) - (n + g + \delta)k(t). \quad (3.4)$$

Kvůli klesajícím mezním výnosům se časem znemožní zvyšování životní úrovně a ekonomika se tak dostává do tzv. stálého stavu. Zvyšující se životní úroveň je v tomto modelu vysvětlena zvyšující se zásobou kapitálu a výrobních faktorů. Z modelu vyplývá, že celkový reálný důchod roste tempem, které odpovídá růstu populace a technologického pokroku. Reálný důchod na osobu roste tempem odpovídajícím technickému pokroku. V zemích, kde růst kapitálu převyšuje růst práce, bude reálný důchod na osobu vyšší než by odpovídal dlouhodobému stálému růstu. Ve vyspělých ekonomikách má být tempo růstu stejné, nebo nižší než dlouhodobý stálý růst, ale díky technickému pokroku bude stále kladné.

V období 80. let 20. století se vytváří nové přístupy k teoriím růstu známé jako nové teorie růstu, které reagují na nedokonalosti neoklasické teorie, podle níž by postupem mělo dojít k vyrovnávání ekonomické úrovně všech zemí světa. Neoklasikové předpokládají technologický pokrok jako dostupný pro všechny ekonomiky, bez závislosti na jejich vývoji. Kdyby ale tomu tak bylo, nebyl by svět rozdělen na vyspělé a rozvojové ekonomiky. Tichá (2014, s. 14) uvádí: „*Dlouhodobý ekonomický růst zemí nezávisí jen na dostatečném přístupu k výrobním faktorům, jako je kapitál, práce a přírodní zdroje, ale také na celkovém institucionálním prostředí ve společnosti*“. Ve světě je mnoho zemí, které mají potenciál stát se rychle rozvíjejícími a vyspělými ekonomikami. Mnoho z nich se však svého mezinárodního úspěchu nedočká, naopak se stále dokola točí ve víru chudoby, ze kterého se nelze vymanit. Příčiny a důsledky takového stavu se snaží vysvětlit právě institucionální ekonomie. Jako hlavní předpoklad toho, proč jsou některé státy bohaté a jiné chudé, vidí

právě v nastavení institucí¹, pomocí kterých může být nastartován ekonomický rozvoj, či naopak ekonomická stagnace. Hlavními představiteli nové teorie růstu jsou P. Romer a R. Lucas. Teorie se snaží vysvětlit dané rozdíly mezi rozvojovými a vyspělými zeměmi. Technologický pokrok v rozvojových zemích má endogenní² charakter. Pokrok, objevy, nové myšlenky se v prostředí rozvojových ekonomik přenášejí od podniků k celé ekonomice a má tak v dlouhodobém pohledu pozitivní vliv na danou zemi. V zemi, kde se nové myšlenky, zlepšení a objevy tvoří, však musí být pro tuto tvorbu vytvořeno zázemí. Lidé musejí být motivováni pracovní postupy zlepšovat, a instituce³ jim to musí dovolit. Endogenního ekonomického růstu nelze dosáhnout v žádné rozvojové zemi přenesením pravidel a kapitálové zásoby, ale dlouhodobým ekonomickým vývojem a tvorbou kvalitního institucionálního prostředí, vhodného pro stimulaci technologického pokroku.

Pravidla ve společnosti mohou být nastavena přirozeně na základě dlouhodobého vzorce jednání společnosti, tedy na základě zvyku, tradic, kultury či náboženství. Umělá, neboli formální pravidla jsou pak výsledkem aktuálního nastavení společností zejména ze strany státu.

Aby pravidla ve společnosti byla účinná, musí být zajištěn dohled a popřípadě postih za jejich porušení. Na jedné straně jsou zde pravidla, která se prosazují sama, a není třeba nad nimi dohlížet. Například řidiči automobilů v České republice vědí, že mají jezdit na pravé straně vozovky. Kdyby toto pravidlo porušili, nejednali by ve svém vlastním zájmu. Dalším typem dohledu nad pravidly je dohled nad sebou samým. Tento dohled plyne z etických pravidel zabudovaných v jedinci, které jsou výsledkem historicky tradovaných obecně známých kulturních norem.

Avšak ne všechny interakce vedou vždy k automatickému dohledu nad porušováním pravidel. K dohledu, který není zajištěn neformální cestou, jsou zapotřebí státní instituce, prostřednictvím nichž je zřízen dohled nad pravidly. Hovoří se o organizovaném státním dohledu nad právními pravidly, prostřednictvím soudu.

¹ Voigt (2008, s. 11) říká: „*Růst a rozvoj závisejí rozhodujícím způsobem na současných platných institucích.*“ Instituce lze chápat jako: „*obecně známá pravidla, s jejichž pomocí jsou uspořádány opakující se interakce a jež jsou vybavena donucovacím mechanismem, který v případě porušení pravidel vede k sankci, či hrozbě.*“

(Voigt, s. 22). Důležitost institucí pro bohatství národů vidí také Smith (2001), kde přisuzuje zásadní vliv politice, státu, církvi ale také morálce a právu.

² Technologický pokrok je generován silami uvnitř ekonomiky (Helísek, 2002).

³ Instituce z pohledu institucionální ekonomie.

Pravidla Voigt (2008) dělí na interní a externí. Interní pravidla jsou taková, jejichž prosazení se neprovádí prostřednictvím státu a jsou sankcionována prostřednictvím společnosti. Jedná se o pravidla tvořená zvyky, tradicemi, kulturou nebo například náboženstvím. Tato pravidla značně ovlivňují ekonomický rozvoj. Pokud bude například společnost svými postoji plynoucími z tradic, zvyků nebo náboženství odmítat technologický pokrok, jen stěží se jí dostane ekonomického růstu.

Opakem jsou externí pravidla, která jsou tvořena a nad nimiž dohlíží stát. Stát, který je řízen určitou formou politického režimu ve společnosti nastavuje systém práv a určuje jejich vymahatelnost a sankce za jejich porušení. Při efektivním nastavení institucí, které je společensky přijato, a lidé jsou ochotni se tomuto systému podrobit, dochází k pozitivnímu stimulu ekonomického rozvoje. Politický režim z pohledu institucionální ekonomie tvoří tak jeden z předpokladu ekonomické prosperity země.

3.2 Vliv politických režimů na ekonomický růst

Mnoho ekonomů jak současnosti, tak minulosti se snaží nalézt určitý vztah mezi politickým režimem a ekonomickým růstem, který tvoří předpoklad ekonomické prosperity. Závěry mnoha ekonomů, kteří tento vztah popisují, se často liší, mnohdy jejich výsledky tvoří přímý rozpor, ale často také jejich práce dosahují shodných závěrů v dokazování vzájemnosti těchto dvou proměnných. Ekonomický růst tvoří základní proměnnou analýz, ale mnoho autorů se nezabývá pouze ekonomickým růstem jako takovým. Do svých výzkumů přidávají i jiné ukazatele, pomocí nichž charakterizují celkový ekonomický rozvoj.

Vztah mezi politickým režimem a ekonomickým růstem dokazuje množství empirických studií. Mnoho studií zabývajících se vztahem mezi politickým režimem a ekonomickým růstem vidí jako hlavní předpoklad ekonomického růstu svobodu a soukromá vlastnická práva. Mnozí jako zástupnou proměnnou pro vlastnická práva a ekonomickou svobodu určili demokracii. Náзор, že hospodářský růst stimuluje demokracie, je však relativně nový. Už Karel Marx a David Ricardo se shodovali v tom, že rozšířením všeobecného volebního práva na masy ponese s sebou negativní důsledky pro hospodářský růst. Početné nemajetné vrstvy obyvatel se budou snažit zajistit většího přerozdělování bohatství ve společnosti ve svůj prospěch. Tím dojde k vykořistění bohaté vrstvy obyvatel a majetková práva, jakožto hlavní předpoklad růstu, budou oslabena. Spousty dnešních teoretiků se tento Marxův a Ricardův názor snaží vyvrátit.

Ekonomickou vyspělost země lze alespoň částečně přisuzovat kvalitním institucím, říká Voigt (2008). Kvalitou institucí je myšleno hlavně zajištění vymezení vlastnických práv ve společnosti. Aby vláda úspěšně podpořila ekonomický rozvoj, musí zajistit ve společnosti svobodu a vlastnická práva. Zároveň společnost musí mít jistotu, že vládou nastavené institucionální prostředí bude stálé. Instituce mají ve společnosti zajišťovat hlavně stabilitu a tím zajistit předvídatelnost, která občany neodrazuje od uvažování o svých investicích v delších časových horizontech. „*S čím nižšími náklady se uskutečňují transakce, jež mohou zvýšit blahobyt, tím více transakcí se uskutečňuje, a tím vyšší je patrně výsledná úroveň příjmů, popř. blahobytu obyvatelstva*“ (Voigt, 2008, s. 98). Právě funkční instituce se mají ve státě snažit o co nejnižší transakční náklady. Pro zajištění svobody a tedy hospodářského růstu nemusí být ve státě nutně zřízen demokratický režim. Pokud se ale hospodářský růst, demokracie a svoboda nevylučují, a historie ukázala, že nevylučují, můžeme všechny tři pojímat jako jednotnou hodnotu, bez toho abychom se museli rozhodnout jenom pro jednu z nich. Hodnota právě demokracie tak v současné době v sobě nese všechny hodnoty potřebné k ekonomickému rozvoji. Také svoboda má své hranice a snaha dosažení její maximalizace má své meze. Aby ve společnosti bylo zajištěno dostání vlastnických práv, které musí být zajištěno policejní či soudní sítí, je k tomu potřeba stát, který trh alespoň částečně reguluje a odvrací tak stav anarchistického chaosu.

Stejně tak Acemoglu (2009) přikládá velkou důležitost kvalitním institucím, které dokáží zajišťovat dlouhodobý ekonomický růst, přičemž dané instituce se mohou vytvořit pouze v otevřených a konkurenceschopných liberálních ekonomikách. Otevřenost ekonomiky umožňuje vstup důležitým technologickým zařízením. Správně nastavená konkurence politických stran v politickém životě dané země jsou prostředkem k ekonomickému rozvoji. Pokud je v daném regionu zřízen nedemokratický režim, většina finančních prostředků je využita k upevnění moci vládců. Vlastnická práva a podnikatelský sektor jsou výrazně eliminovány a nedochází tak k efektivnímu technologickému pokroku. Pokud i přesto totalitní a autoritářské režimy vykazují ekonomický růst, jedná se o růst krátkodobý či střednědobý, nikoli však intenzivní dlouhodobý růst.

Hlavní význam institucí k dosahování dobré ekonomické výkonnosti vidí také Shanabli (2014). Ten uvádí, že politické instituce určují parametry toho, zda politický režim bude v dané ekonomice při generování ekonomické výkonnosti úspěšný. Pro dlouhodobý ekonomický růst v zemi je nejdůležitější udržovat stabilní politickou atmosféru, která zajišťuje svobodu a efektivní vládu. Svoboda je důležitým prvkem společnosti, která ji vede

k lepší ekonomické úrovni. Stabilita je dalším ne méně důležitým předpokladem ekonomické prosperity. Stabilita je hlavním kritériem při rozhodování investorů o směřování jejich investic. Růst a tedy celkový rozvoj závisí na schopnosti režimu nabídnout společnosti takové ekonomické a politické prostředí, ve kterém budou ochotni investovat. Naopak v případě nejistoty se ve státě snižuje poptávka a s ní též nabídka. Režim zbavený svobody je pak předurčen k ekonomickým disfunkcím. Demokratické politické zřízení, však není nutným předpokladem rozvoje ekonomiky, což potvrzují některé nedemokratické státy svými velkými tempy růstu. Také nedemokratické státy mohou svým institucionálním zázemím podmiňovat ekonomický růst. V praxi je však obtížné takovéto státy určit.

Ke stejným výsledkům ve svých pracích, které se v detailech liší, ale generují stejné výsledky, docházejí Barro (1990), Olson (1993) nebo Przeworski (2001). Jejich úvahy jsou založené na předpokladu, že vláda má chránit vlastnická práva. Režim má nastavovat ve společnosti taková pravidla, která drží v chodu soukromé podnikání a garantují svobodný trh. Úloha státu je dále v ochraně obchodníků před vnějšími hrozbami. Za předpokladu ochrany vlastnických práv a fungování svobodného trhu dochází k nejefektivnějšímu ekonomickému růstu. O ochraně vlastnických práv jakožto předpokladu ekonomického růstu hovoří také North (1990). Przeworski mu však namítá, že nijak nepotvrdil vztah mezi zajištěním vlastnických práv a demokracií.

Pozitivním vykreslením demokratického režimu, jako nezbytného atributu pro ekonomický růst, se zabývá Olson (1993). V autoritativním a totalitním státním zřízení má jedinec či úzká skupina lidí ve svých rukou veškerou vládní moc. Tuto svou moc ale a priori vládce nepoužívá pro ekonomický rozvoj, ale zejména pro svůj vlastní zájem. Jeho rozhodnutí nepadají ve prospěch dlouhodobě efektivního růstu, nýbrž pro jeho vlastní krátkodobý zájem, který často s rozvojem společnosti a ekonomické prosperity nekoresponduje. Veškerý majetek, kterým jedinci ve společnosti disponují, jim může být vládcem kdykoli odebrán a ani smlouvy, jež je opravňují k jeho držení, jim nezaručují jeho stálost. Společnost je tak silně demotivována k investicím do své budoucnosti a jen demokratické zřízení, které dá jedinci jistotu, že o svůj majetek v budoucnu nepřijde, může tento stav zvrátit. Cesta vede přes instituce, které společnosti zaručují individuální práva a svobodu. Při jakémkoli problému si občan musí být jist vymahatelnosti práva, které je zřízeno nestranným soudním prostředím. Tyto předpoklady pro rozvoj státu jsou také předpoklady samotné demokracie. Pouze silná demokratická vláda, která společnosti zajistí dlouhodobá práva a svobodu, zabezpečí ve společnosti potřebného impulzu k ekonomickým

investicím a tím k celkovému ekonomickému růstu. Také v autokratickém zřízení může vládce podporovat svobodu a zaručovat individuální práva. Tento režim ale lidem nezajistí, že vládce, který přijde po něm, tento stav nezruší. Chybí jim tedy dlouhodobá motivace. Dějiny nepředstavily ani jedno monarchistické zřízení, kde by se vyskytoval v delším časovém období sled absolutistických vládců, kteří by zajišťovali individuální práva a jistoty.

North (1990) poukazuje na nedostatečnost neoklasických teorií a objasňuje rozdílnost ekonomické vyspělosti zemí. Pro ekonomický rozvoj vidí jako nejdůležitější politické a hospodářské instituce, které jsou vývojem historických zkušeností, poznání a učení, které se odráží v kultuře. Z pohledu institucionální ekonomie přisuzuje velký význam demokracii pro hospodářský růst. Ve své studii se zabývá institucemi, které jako jediné mohou jednat ve prospěch obecného zájmu, který vede k hospodářskému rozvoji. Vlády zřízené diktátorským režimem nejsou ustanoveny vůli většiny a taky často jednají proti její vůli, což vede k ekonomické neefektivnosti. Diktátoři mnohdy nehospodaří se zdroji ekonomiky ve prospěch společnosti, ale zejména pro svůj vlastní prospěch. Pokud se společnost stane k takovému zřízení nepřátelská, musí vyvinout daleko větší sílu pro to, aby tento režim svrhla, než by tomu bylo v demokracii, kde je daleko snazší vyměnit politické reprezentanty ve prospěch ekonomického vývoje. Přenesení demokracie na rozvojové země však neznamená jejich okamžitý ekonomický růst. Pro demokracii musí být v dané zemi vytvořeno nejdříve prostředí, které zajistí pozitivní vliv demokracie na společnost. K názoru, že demokracie v institucionálním pojetí je režim, který na rozdíl od autoritativních režimů pozitivně stimuluje ekonomický růst, se kloní také DeLong a Shleifer (1992), Bhagwati (2002) nebo Stiglitz (2002).

Bhagwati (2002) při komparaci demokratických a autoritářských politických režimů vidí pro ekonomický rozvoj důležitost demokracie. Demokracie oproti autoritářským režimům nejvýrazněji podporuje zahraniční obchod, komunikaci a vzdělání ve všech oblastech. Rozvoj těchto sociálních a ekonomických sfér zajišťují demokratické instituce, čímž je podpořen podnikatelský a inovativní proces. Proto, aby byla demokracie účinná, musí v ní být zajištěny konkurenční trhy, které dávají prostor novým myšlenkám a celkovému technologickému pokroku. Demokracie a konkurenční trhy jsou podle Bhagwatiho dva základní pilíře pokroku, který stimuluje rozvoj. Demokratické instituce se v dnešní společnosti mají zasloužit zejména o co největší liberalizaci mezinárodního obchodu.

Stiglitz (2002) ve své práci kromě důrazu na důležitost ekonomického rozvoje klade také důraz na rozvoj sociální. Sociální rozvoj charakterizuje zlepšujícím se vývojem vzdělávání, zdravotní péče nebo prováděním vládní sociální politiky. Čím lepších výsledků bude sociální vývoj dosahovat, tím mírumilovnější a stabilnější společnost bude. Občané se tak budou mnohem méně obávat například o návratnost svých půjček a tím dochází k lepšímu ekonomickému výkonu. Občanská společnost, která má být stabilní, musí být vedena dobrou vládní politikou, ke které cítí důvěru. Stiglitz dobrou formou vlády myslí zejména demokratickou vládu, která provádí účinnou makroekonomickou politiku, čímž minimalizuje finanční, měnové či jiné fiskální krize, které by potencionálně mohly otupit demokratické zřízení. Kolébkou demokracie je již antické Řecko, ale její rozvinutá forma, jak ji známe dnes, je fenoménem až 20. století. Vlivem nepředvídatelných událostí se může porušit její všudypřítomná křehkost a země mohou opět zabřednout do starých kolejí autoritářských systémů. Cílem demokratických institucí je vytvořit pevný základ demokratických myšlenek v občanské společnosti, aby tak bylo zabráněno její případné destabilizaci.

Ve velmi často citované práci, která se zabývá vlivem politického režimu na ekonomický vývoj v západní Evropě, se realizují DeLong a Shleifer (1993). Pracují s obdobím od roku 1000 do 1800. Toto období rozdělují na 5 časových úseků a západní Evropu dělí na 9 regionů. Každé takto rozdělené období je charakteristické absolutistickou, nebo neabsolutistickou formou vlády (například parlamentní monarchie). Autoři ve své analýze pracují s velkými městy, které mají více než 30 000 obyvatel. Na základě regresní analýzy DeLong a Shleifer zjistili, že v absolutisticky řízených státech se počet obyvatel ve velkých městech snižuje, což vysvětlují přesunem obchodních center a obyvatel do států s neabsolutistickým zřízením. Protože počet obyvatel tvoří hlavní předpoklad ekonomického růstu, je absolutistická vláda pro ekonomický růst nežádoucí. Země, jež podléhají absolutistickému režimu, mají menší celkovou produkci, jejíž příčina může spočívat v daňovém systému. Absolutistický vládce má zájem v co největší míře obohatit svou vládu, což činí formou vysokých daní. Dále vysvětlují, že kdyby západní Evropa nebyla tak dlouhou dobu řízena absolutistickou vládou, k průmyslové revoluci by došlo daleko dříve.

Nejen vztahem mezi ekonomickým růstem a politickým režimem, ale taky růstem na jedné straně a vzděláním, politickým režimem a náboženstvím na straně druhé se zabývali Filipová a Bednařík (2009). Vzdělání, které spolu s dalšími faktory tvoří předpoklad

hospodářského vývoje, je ovlivněno institucionálním prostředím, zejména politickým režimem a náboženstvím.

Filipová a Bednařík zjistili na základě shlukové analýzy, že nejlepší dosažené výsledky ve vzdělání a ekonomickém rozvoji dosahují státy s plnou demokracií. Demokracie tvoří nejlepší motivační podmínky pro podnikání, podněcuje konkurenceschopnost nebo pracovní místa s požadavkem na lepší vzdělání, čímž jsou lidé motivováni investovat do svého lidského kapitálu. Potvrdili také ale opačnou kauzalitu. Vyšší úroveň vzdělání má stejně pozitivní dopad na demokracii. Vzdělanější obyvatelstvo má daleko větší požadavky na rovnost práv a svobodu než společnost nevzdělaná. Dalším výsledkem práce je, že demokratizace společnosti je mnohem snazší v zemích s křesťanskou tradicí, kde k sekularizaci církve od státu došlo dříve, než ve státech s jiným převládajícím náboženstvím.

Pokud se od celkového hospodářského výstupu odečtou náklady vlády, Przeworski (2001) hovoří o tzv. *fiskálním přebytku*. Tento fiskální přebytek je v demokratických státech rozdělen ve formě investic zpět občanům. Naopak v diktaturách, které Przeworski definuje jako autokracie a státy řízené byrokratickým systémem, si fiskální zbytek ponechává vláda. Potřebné investice do budoucna, které jsou základním předpokladem ekonomického rozvoje, jsou tak zadrženy v rukou vládců a ekonomický růst je brzděn. Zároveň ale dodává, že také spousta demokraticky zvolených politiků má prvotní zájem participovat na vládě z důvodu dosažení svého vlastního prospěchu a moci. Pak ani tito politici, byť v demokratickém státě, nejsou nejvhodnějšími prostředníky k dosažení ekonomického růstu. Částečně kriticky se k demokracii vyjadřoval také ve své pozdější činnosti.

Przeworski a Limongi (1993) shromáždili 18 studií, ve kterých je představeno 21 výsledků. Osm z těchto výsledků ukazuje, že demokratické režimy mají větší tendenci k hospodářskému růstu, osm dalších tento vztah vyvracejí a posledních pět studií nepotvrdily vztah žádný. Závěrem práce je, že není zcela jasné, zda existuje pozitivní vztah demokracie a ekonomického rozvoje, a je zapotřebí zpracování dalších studií. Za příklad Przeworski a Limongi dávají období po druhé světové válce, kdy se značné ekonomické zázraky děly jak v zemích s demokratickým zřízením, tak v diktaturách. Důležitý není ani tak demokratický režim, jako spíše efektivní politika daného režimu. V demokratickém zřízení je stát řízen zástupci lidu, kteří reprezentují, nebo by měli reprezentovat, voličské preference. Pokud je

v ekonomice mnoho chudoby a sociálních nerovností, volič medián vždy zvolí takové vládní garnitury, které budou preferovat větší rovnost příjmů a tím potlačí motivaci nejbohatších občanů, ale také firem, které budou mít menší zisky z důvodů vyšších mzdových nákladů, k investicím. Przeworski a Limongi uvádí, že demokracie může podporovat ekonomický růst, ale ne prostřednictvím tohoto konkrétního mechanismu. Na druhé straně, země s autokratickým režimem nemají předpoklad dlouhodobého ekonomického růstu. Autokraté můžou občanům slibovat vlastnická práva, ale nemají ve své politice nástrojů, pomocí nichž by tento slib nabyl věrohodnosti. Svoboda a vlastnická práva můžou být slibována, ale obyvatelstvo tento příslib bude vnímat jako nevěrohodný.

Przeworski, Alvarez, Cheibub a Limongi (2000) ve své knize mimo jiné vysvětlují, jak hospodářský růst ovlivňuje politický režim země. Pokud země přestane stagnovat a začne procházet určitými fázemi svého vývoje, mění také společnost a pracovní prostředí. Společnost začíná být ucelenější a pracovní prostředí si žádá větší aktivitu lidí. Vznikají nové vazby mezi lidmi a začínají se organizovat stále silnější skupiny občanů, které se díky pokroku a technologiím dostávají snáz k potřebným informacím. Stávají se tak méně závislými na autoritativním či totalitním zřízení a moc vládce nebo strany chřadne. Společnost v určité fázi vysloví svůj nesouhlas a režim je skrze občanské povstání svržen.

Barro (1996) ve své studii užívá regresní analýzu, při které definuje jako závislou proměnnou reálné tempo růstu HDP na obyvatele. Neřeší pouze vliv politického režimu na ekonomický růst, ale také předkládá další nezávislé proměnné, jako jsou zdravotní péče, porodnost, vlastnická práva, míra demokracie nebo délka mužské a ženské školní docházky. Pomocí regrese se snaží dokázat vliv výše zmíněných nezávislých proměnných na ekonomický růst (závislá proměnná). Na základě vzorku 100 zemí v časovém intervalu 30 let dokázal nelineární vztah mezi mírou demokracie a ekonomickým růstem. Při přechodu z méně rozvinuté demokracie na více rozvinutou demokracii dochází k poměrně velkému ekonomickému růstu. Tento ekonomický růst však není trvale podmíněn také růstem demokracie v zemi. Se stále větším dosahováním úrovně demokracie, dochází ke stále menšímu hospodářskému růstu. Dalším závěrem byl pozitivní dopad demokracie na další nezávislé proměnné analýzy. Tyto další důležité faktory ekonomického rozvoje, jakými jsou zvyšování lidského kapitálu či majetkových práv⁴, také podmiňují hospodářský růst.

⁴ Právním prostředím, jako významným determinantem ekonomického růstu, se zabývají také Zak (2002), Knack a Keefer (1995), Martínez a King (2010) a konkrétně vlastnickým právem v České republice a postsocialistických zemí se zabývá Tichá (2014).

Názorem, že demokracie není vhodným režimem pro stimul ekonomického růstu, se prezentují na konci 60. let Walter Galenson a Karl De Schweinitz. Oba argumentují zastáncům demokracie, kteří ji považují za předpoklad růstu, že demokracie vyvolává tlaky na okamžitou spotřebu. Úspory, které jsou důležité pro investice, jdou do pozadí a ekonomika se přestává rozvíjet (Przeworski a Limongi, 1993). Názor, že diktatury jsou lepší pro země, kde demokracie selhává, zastával v 70. letech také Huntington (1968).

Vaman Rao je ještě radikálnější ve svém tvrzení, že diktatury jsou schopny své úspory chránit lépe, čímž je podpořen ekonomický růst. Proto, aby se chudé rozvojové země dostaly z pasti chudoby, potřebují investice do vzdělání a kapitálů. Investice do takovýchto programů v chudých zemích musí být determinovány vládními škrty, které pocítí převážná část obyvatelstva. Kdyby v zemi fungovala demokracie, občané by formu vlády, která by prováděla takovouto politiku, nezvolili. Rao říká, že proto, aby se země dostala ze své chudoby a nastartovala ekonomický růst, je zapotřebí železná ruka diktátora, který nesouhlas veřejnosti dokáže potlačit a prosadit bolestivé, avšak nezbytné kroky pro budoucí ekonomický rozvoj (Przeworski a Limongi, 1993).

3.3 Vliv ekonomického růstu na politický režim

Většina ekonomů se ve svých analýzách a priori zaměřuje na potvrzení či vyvrácení vztahu, zda politický režim může ovlivnit ekonomický růst. V úvahu ale také připadá tuto kauzalitu obrátit a zabývat se vlivem ekonomického růstu na politický režim.

Lipset (1959) hovoří o hospodářském růstu, který musí být nutně podmíněn zvyšováním kvality životní úrovně, čímž myslí akumulaci bohatství ve státě, míru vzdělání, urbanizaci a industrializaci. Na základě korelační analýzy sleduje podmínky, které dávají vzniknout demokracii. Zkoumá vztah mezi demokracií na jedné straně a náboženstvím, vzděláním a příjmům na straně druhé. Ve své práci potvrzuje tezi, že proto, aby byl zajištěn přechod od autoritativních režimů k demokracii, musí být zajištěn určitý hospodářský růst. Vzhledem k roku vypracování práce a použité metodologii, výsledky této analýzy nemohou být v současné době brány za stoprocentní, ale určitou vypovídací schopnost na dané téma mají. Dokazováním toho, že ne politický režim působí na ekonomický rozvoj, ale opačně, ekonomický rozvoj podmiňuje politický režim, se zabýval také Barro (1996).

Barro (1996) předpoklad ekonomického růstu podmíněného politickým režimem pojal opačně. Jako závislou proměnnou určil index demokracie a nezávislou proměnnou růst

reálného HDP na hlavu, dětskou úmrtnost, školní docházku mužů a žen a jiné parametry shrnující životní úroveň. Výsledkem bylo, že úroveň ekonomického rozvoje výrazně ovlivňuje úroveň politického režimu. Vyspělé země by se proto do rozvojových zemích měly primárně snažit přinést stabilní ekonomický systém s přihlédnutím na kvalitní životní podmínky, které by zajistily potřebný růst, nikoli demokracii samotnou. Se zlepšením životní a ekonomické úrovně země dojde automaticky také k zlepšení míry demokracie přirozenou cestou.

Na otázku, zda demokracie stimuluje hospodářský rozvoj, nebo hospodářský rozvoj podmiňuje demokracii, se snaží odpovědět ve své práci Narayan a kol. (2007). Autoři pracovali se vzorkem 30 subsaharských zemí. Na základě analýzy nepotvrdili výrazný vliv směřující od hospodářského rozvoje k demokracii. Avšak na příkladu několika zemí, například Nigeru či Botswany, byl zaznamenán vliv hospodářského rozvoje na demokracii a částečně tak potvrdili Lipsetovu teorii.

Většina dnes uznávaných autorů empirických studií se přiklání k demokratickému režimu jako k nejlepšímu předpokladu ekonomické prosperity. I dnes však existují studie, které tento vztah vyvracejí a demokracii podrobují velké kritice. Vysvětlení příčiny úspěchu, či neúspěchu daného politického režimu v zemích s různorodými politickými režimy se bude zabývat následující kapitola.

4 Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem

To, zda existuje vztah mezi lidským rozvojem a politickým režimem bude ověřeno na základě výzkumu v následující kapitole. Při hledání odpovědí na možný příčinný vztah se vychází z institucionálních odlišností zvolených regionů a také z odpovědí již publikovaných empirických poznatků. Lidský rozvoj jako základní proměnná výzkumu je zvolená na základě snahy o nalezení propojení ne pouze politického režimu a ekonomického růstu, ale zejména hledání vazeb a interakcí s životní úrovní.

4.1 Použitá metodika výzkumu a charakteristika proměnných

Při zkoumání ekonomické síly dané země bývá nejčastěji využíván ukazatel ekonomické síly, tj. výstup makroekonomického produktu za určité časové období. Při vyjádření ekonomické úrovně země a rozdělení zemí na rozvinuté a rozvojové země se produkt vztahuje k celkovému počtu obyvatel⁵. Takový to ukazatel je možné použít pro komparaci ekonomické úrovně státu, ale ne vždy odráží aktuální skutečnost reálné situace v dané zemi. Například státy vyvážející ropu, nebo bohaté na nerostné suroviny, dosahují často výsledků rozvinutých zemí, kdežto ekonomická úroveň většiny obyvatel takovýto výsledek neodráží. Pro výstižnější charakteristiku rozvojových zemí a komparaci jejich politických režimů s ekonomickou úrovní bude v následujícím výzkumu použit ukazatel lidského rozvoje.

Podle Helíska (2002) ukazatel lidského rozvoje pojímá problematiku ekonomické úrovně a rozvoje společnosti daleko obšírněji, nežli prostá komparace úrovně hrubého národního produktu (HNP/obyvatele). Reaguje na nedostatečnost některých čistě ekonomických ukazatelů při mezinárodním srovnání zejména rozvojových zemí s vysokým nerostným bohatstvím, doprovázených sociální zaostalostí a chudobou. Index lidského rozvoje je sestavován od 80. let minulého století, jako další alternativa v porovnávání životní úrovně dané země. V tomto indexu nejsou porovnávány pouze ukazatele ekonomického růstu, ale také ukazatele sociálního charakteru. Dvě země se stejnou makroekonomickou úrovní nemusejí mít a priori stejný index lidského rozvoje (HDI), což může mít vypovídající schopnost pro tvůrce hospodářské politiky dané země. Jednotlivé státy jsou členěny do čtyř skupin podle výsledku zkoumaného indexu: velmi vysoké HDI, vysoké HDI, střední HDI a nízké HDI. Konečná hodnota indexu HDI je tvořena geometrickým průměrem indexu

⁵ Ekonomická úroveň je vyjádřena vztahem HNP/1 obyvatele.

očekávané délky života, indexu vzdělání a indexu hrubého národního důchodu (HND/obyvatele) v paritě kupní síly. Výsledkem jsou hodnoty od nuly do jedné, přičemž čím blíže země nabývá hodnoty 1, tím lepší místo zaujímá v žebříčku zkoumaných zemí (UNDP, 2014).

Tabulka 4.1: Schéma indexu lidského rozvoje

Index lidského rozvoje	Index očekávané délky života	
	Index vzdělání	Index průměrné délky vzdělání
		Index očekávané délky vzdělání
	HND/obyvatele, přepočteno podle parity kupní síly	

Zdroj dat: UNDP (2014), vlastní zpracování

Aplikací těchto indexů do celkového indexu lidského rozvoje je dosaženo lepšího pohledu do sociální prosperity země, která neodráží pouze makroekonomickou skutečnost.

Porovnatelnost politického režimu daných zemí charakterizuje index demokracie, který je každoročně sestavován nezávislou anglickou společností Economist Intelligence Unit⁶, která působí pod záštitou The Economist Group. Index poskytuje obraz demokracie téměř po celém světě.⁷ Pro sestavení tohoto ukazatele demokracie se vychází z pěti kategorií: volební proces a pluralismus, občanské svobody, fungování vlády, účast na politickém životě a politická kultura. Výzkum probíhá v jednotlivých zemích na základě 60 indikátorů, které jsou řazeny do jednotlivých kategorií. Celkový výsledek indexu je poté vážený průměr indexů jednotlivých kategorií. Do výpočtu se tak nezahrnuje pouze typ jednotlivých politických režimů, ale také jejich praktický vliv na společnost, čímž nabývá na větší reálné vypovídací schopnosti. Jednotlivé země jsou poté seřazeny do čtyř skupin podle úrovně demokracie, na stupnici od 0 po 10, přičemž 10 značí nejvyšší stupeň demokracie. Rozlišují se plná demokracie, demokracie s nedostatky, hybridní režim a autoritářský režim. Pro účely této práce se pracuje s daty za rok 2014, kdy ve společnosti rostla nespokojenost s demokracií. Zhoršený stav demokracie oproti minulým létům je zaznamenán v Latinské Americe a Africe, zatímco v Evropě, Asii a Severní Americe zůstávají hodnoty poměrně

⁶ Každoroční zpráva Economist Intelligence Unit o indexu demokracie pracuje také s velice známým Freedom House index, kde argumentuje a vysvětluje případné rozdílné výsledky.

⁷ V roce 2014 byl index sestaven pro 165 samostatných států a zahrnuje téměř celou populaci lidstva.

stálé. V Severní Americe a západní Evropě byla nicméně nespokojenost s demokracií vyjádřena nárůstem populistických stran.

Pro zjištění zda existuje vztah, popřípadě jak je tento vztah těsný, mezi vzorkem zkoumaných zemí bude použita korelační analýza. Tato analýza slouží k poznání a matematickému popsání statistických závislostí a k ověření již známých teorií. Je zjišťováno, zda s růstem hodnot jedné proměnné se zvyšují, či snižují hodnoty druhé proměnné, je tedy zkoumána oboustranná závislost. Korelační analýza vypovídá o síle intenzity vztahu dvou proměnných, která je určena tzv. Pearsonovým korelačním koeficientem⁸. Interpretace výsledného koeficientu se posuzuje v různých situacích odlišně. V této práci se vychází z Hendla (2004), který udává sílu vztahu jakou malou při výsledku 0,1-0,3, jako střední při 0,3-0,7 a jako velkou intenzitu vztahu při výsledku 0,7-1. Jednotlivá data budou též podrobena deskriptivní analýze dat, pro získání charakteristických rysů zkoumaného vzorku (Tichá a kol., 2013). Výsledek korelační analýzy bude podpořen objasněním vztahů mezi lidským rozvojem a politickým režimem na základě metody komparace, která se bude zabývat zejména komparací institucionálních odlišností vybraných regionů.

Vybraným vzorkem pro zjištění vztahu mezi politickým režimem a lidským rozvojem jsou státy Latinské Ameriky, subsaharské Afriky a arabské státy. Každý region se vyznačuje dostatečnou odlišností makroekonomické úrovně a politického režimu, při zanechání podobných geografických a institucionálních podmínek. Tyto podobnostní charakteristické rysy zemí v daném regionu tak zmírňují diferenci výsledku výzkumu, která by při náhodném výběru dat mohla nastat například v důsledku naprosto odlišné zeměpisné struktury a institucí. Je zřejmé, že lidský rozvoj nedeterminuje pouze politický režim a stejně tak politický režim neurčuje jenom lidský rozvoj, ale díky souboru zemí s co nejpodobnějšími vnitřními strukturami dochází k eliminaci dalších vlivů na potvrzení či vyvrácení tohoto vztahu. Do analýzy je zařazeno 85 zemí, které jsou rozčleněny do třech regionů podle metodiky UNDP (2015).

Každý z regionů je typický jiným politickým režimem, výchozími podmínkami, institucemi a faktory jejich hospodářského, společenského a politického úspěchu či neúspěchu. The World Bank (2016), UNDP (2012) a World Economic Forum uvádějí, že

⁸ Pearsonův koeficient nabývá hodnot z intervalu (-1;1), přičemž čím blíže 0, tím je závislost menší. Naopak čím vyšší je absolutní hodnota koeficientu, tím silnější vztah mezi proměnnými existuje (Tichá a kol., 2013).

Subsaharská Afrika zaujímá převážnou část afrického kontinentu, bez severní Afriky, která je součástí arabského světa. V posledních letech se zdá, že má Subsaharská Afrika své ztracené období za sebou a po přelomu 21. století dělá pokroky politické, ekonomické a také sociální. Mnoho zemí tohoto regionu přešly na demokratické politické systémy, což s sebou nese určitý pokrok stupně ekonomické a sociální vyspělosti. Daří se soukromému podnikání v sektoru telekomunikace, finančnictví, maloobchodu či bydlení. Kontinentem se začíná šířit technologický pokrok, což nese pozitivní změny v propojování informací a komunikace. Tento stav je podpořen novými nalezišti nerostných surovin, což přispívá k novým pracovním příležitostem. Více než polovinu obyvatelstva stále zaměstnává zemědělství. Od roku 1999 se snížila míra chudoby, došlo ke zlepšení vzdělání a obecně ke zlepšení sociální politiky. Mezi zeměmi jsou ale stále velké rozdíly. Některé vykazují značný ekonomický růst, který je podpořen integrací s globální ekonomikou a zlepšeným stavem lidského rozvoje, jiné naopak zůstávají zabředlé v krizích a kruhu chudoby. Subsaharská Afrika trpí nedostatkem integrace jednotlivých zemí, nedostatkem silniční infrastruktury či nedostatkem pracovních míst. Z mnohých dobrých makroekonomických výsledků má prospěch pouze úzká skupina obyvatelstva, nejméně však ta nejchudší. Výraznější produktivitu brzdí špatná vzdělanost a uplatnitelnost mladých lidí, přírodní a člověkem způsobené katastrofy, vykořisťující ropní magnáti nebo cenově nedostupná, neudržitelná energie a špatné zdravotní zázemí⁹. Produktivita práce obyvatelstva zůstává stále velice nízká a nedaří se tak rychleji nastartovat hospodářský růst a strukturální transformaci ekonomiky od zemědělství k sektoru služeb. Sektor služeb se v Africe sice rozvíjí, ale díky nízké produktivitě práce se nestává konkurenceschopný pro okolní svět, což nekoresponduje s dlouhodobě udržitelným vývojem subsaharské Afriky. Tvůrcům fiskální politiky se nedaří snižovat vysoké rozpočtové deficity, zejména u zemí vyvážejících ropu¹⁰, kterým rostou výdaje na nákup zboží, provoz a mzdy.

Podle zpráv The World Bank (2016), UNDP (2012) a World Economic Forum (2015) země severní Afriky jsou domovem zhruba 350 milionů lidí, z nichž více než 50 % je mladších 25 let. Země jsou nazývány arabskými státy, jejichž většinovým jazykem je arabština. Region čelí velkým sociálním, politickým a ekologickým problémům. Arabské

⁹ Díky špatné zdravotní péči kontinent v roce 2015 bojuje s řadou nemocí, jako jsou malárie, tuberkulóza nebo šíření viru Ebola a HIV (The World Bank, 2015).

¹⁰ Ceny ropy byly v roce 2015 velmi nízké, což s sebou nese negativa pro ropný průmysl zemí (The World Bank, 2015).

jaro¹¹ přineslo zemím velké pnutí mezi autoritářskými režimy a občanskou společností. Dalšími negativními charakteristikami regionu je špatné postavení žen ve společnosti, vysoká dětská úmrtnost nebo nízký podíl žen na pracovním trhu. Více než 50 % obyvatelstva žije na venkově a zemědělství zaměstnává převážnou část pracujících lidí, jeho podíl na HDP však tvoří pouze 15 %. Pro řadu zemí plynou největší zisky z těžby nerostného bohatství, zejména ropy. V 80. letech vznikla v šesti zemích arabského světa¹² Rada pro spolupráci v Zálivu¹³, která trh s ropou mezi těmito státy značně integrovala. Mnoho regionů nerostné suroviny z arabského světa odebírá nezpracované. Zpracovatelský průmysl tak v severní Africe nemá možnost rychlejšího rozvoje, neboť není motivován svými exportéry. Přesto značná část zemí za posledních 40 let učinila značné pokroky¹⁴, avšak v porovnání s celkovým potenciálem regionu nelze hovořit o velkých úspěších. Mnoho zemí trpí nedostatkem potravin, naopak například Súdán je země bohatá na kvalitní půdní a vodní zdroje. Kdyby státy spojily své bohatství plynoucí hlavně z těžby nerostných surovin a více integrovaly trh, mohlo by dojít k značnému potlačení tohoto nedostatku. Vzájemnou propojenost jednotlivých zemí brzdí velký podíl autoritářsky orientovaných režimů a malá úloha občanské společnosti na formování země. Specifikem mnoha arabských zemí je těsné spojení politických a ekonomických procesů s islámským náboženstvím. Náboženství a politika jsou v islámských zemích chápány jako jeden ideový rámec. Základní zdroj islámu Korán je také zdroj politický a právní. Maitah (2010, s. 14) uvádí: „*Představa, že islám má dominující vliv na politické a ekonomické systémy a politiku národních států, vychází z předpokladu existence definovaných principů, idejí, věrouky a pravidel, které většina muslimů přijímá jako základ politického islámu.*“

Zprávy The World Bank (2016) a UNDP (2016) uvádějí, že Latinská Amerika se od Afriky liší v řadě svých problémů, historií, kulturou, ekonomickým a politickým vývojem. Jejich společným rysem však zůstává, byť v odlišné míře v různých zemích, socioekonomická zaostalost od vyspělých států světa, díky čemuž je region označován jako rozvojový. Jak říká Němec (2010), od roku 1975 se regionem šíří demokratizační tendence a většina zemí do konce tisíciletí prošla změnou z autoritářského režimu na demokracii¹⁵.

¹¹ Jde o vlnu odporu, revolucí a povstání občanů v arabských státech od roku 2010 proti politickým režimům, jako reakce na špatné životní podmínky.

¹² Do projektu vstoupily Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty (Maitah, 2010).

¹³ Gulf Cooperation Council- GCC (Maitah, 2010).

¹⁴ Pokroky jsou patrné zejména v delší délce života a školní docházky (UNDP, 2016).

¹⁵ V některých státech tato změna proběhla bez výraznějších konfliktů a pozvolna, v jiných (například v Argentíně) byl převrat násilný (Němec, 2010).

Demokratizace vlád přinesla zlepšení v oblasti zdravotnictví, vzdělání, snižování společenské nerovnosti nebo zlepšení v oblasti životního prostředí. Latinská Amerika do roku 2015 jako celek splnila celou řadu rozvojových cílů. Od roku 2003 do roku 2012 zaznamenala výraznou expanzi, což značil průměrný 5% růst ekonomiky. Od roku 2013 se tempa růstu zpomalují a region začíná opět stagnovat, což je zapříčiněno zejména poklesem tempa růstu Číny, snižováním cen komodit a vládních investic. Rychlejší socioekonomický rozvoj brzdí značná korupce v politické sféře, slabý právní systém, organizovaný zločin, špatná politická kultura a obecně špatně nastavené instituce, které na demokratizaci nebyly zcela připraveny.

Na rozdíl od Afriky hraje v Latinské Americe významnou roli občanská společnost, která vznáší politickým představitelům země požadavky, díky nimž byla zkvalitněna transparentnost, vzdělání, zdraví, infrastruktura a bezpečnost. Na straně druhé obrovské sociální požadavky rostoucí střední třídy od nově demokraticky zřízených států, které byly očekávány, není možné v krátkém čase naplnit. Neoliberální přístup je tak podroben kritice a od začátku 21. století se občanské sympatie přesouvají na levou stranu, stále však demokratického politického spektra. Od začátku tisíciletí nastávají také pokusy o znovu nastolení autoritářských režimů, které jsou však spíše ojedinělé a z velké míry neúspěšné¹⁶.

Přes všechny tyto překážky je region více demokratický, integrovaný, prosperující a zároveň méně chudý, než tomu bylo před dvaceti lety. Roste počet obyvatel v tzv. střední třídě, s čímž jsou spojeny výrazné transfery do sociální politiky, zaměřující se zejména na udržitelnost a rozvoj vzdělání a zlepšování kvality života žen ve společnosti. V rozvojových strategiích Latinské Ameriky převládá zemědělství a těžební průmysl jako hlavní hnací síly ekonomiky. Ačkoli bohatství plynoucí z těchto odvětví také napomáhá zlepšovat postavení chudých, tendence hromadit přebytky a bohatství v konkrétních odvětvích dává za vznik velké nerovnosti a problémům s životním prostředím¹⁷. Nejzranitelnější část obyvatelstva žije v chudých venkovských oblastech. Jedná se zejména o ženy, děti a mladé lidi, kteří žijí na pokraji chudoby¹⁸. Lidé, potažmo celé státy, trpí také přírodními katastrofami a nezvratnými změnami ekosystému. Budoucí ekonomický rozvoj je podmíněn správnou

¹⁶ Úspěšný vojenský převrat nastal například v roce 2009 v Hondurasu (Němec, 2010).

¹⁷ Podle UNDP (2015) 10 z 15 zemí světa s největšími problémy nerovnosti se řadí do Latinské Ameriky.

¹⁸ Na hranici chudoby žije podle UNDP (2015) více než 220 mil. lidí, jejichž výrazný nárůst byl zaznamenán v období světové ekonomické krize.

spolupráci fiskální a monetární politiky bez výrazně rostoucí inflace a správným zaměřením veřejných výdajů země.

4.2 Deskriptivní analýza dat

Při následující deskriptivní analýze budou vypočteny základní statistické ukazatele vzorku zemí jak pro index lidského rozvoje, tak pro index demokracie. Popisná analýza určuje základní charakteristiky souboru zemí, které byly pro výzkum vybrány. Počet zemí, pro které budou ukazatele definovány a interpretovány činí 85 států. Celkový počet zemí, pro které byl index lidského rozvoje sestaven, činí 97 zemí. U indexu demokracie pro 12 států nebyl index za rok 2014 sestaven a jsou tedy ze vzorku vyřazeny.

Střední hodnota indexu lidského rozvoje vybraných zemí činí 0,606. Země Latinské Ameriky, subsaharské Afriky a arabských zemí tak průměrně spadají do kategorie střední HDI (tj. ze 4 skupin druhá nejslabší), které tyto země definuje jako rozvojové země. Medián znázorňuje přesnější hodnotu, nežli průměr, protože v sobě nezahrnuje odlehle hodnoty. Nicméně jeho hodnota 0,627 země neposunuje do jiné kategorie, nežli byla určena na základě průměru a také dle tohoto kritéria země zařadíme jako rozvojové. Poměrně malá směrodatná odchylka značí malé vzájemné odlišnosti dat souboru, to je zjevné také z krabicového grafu, kde nebyly nalezeny žádné odlehle ani extrémní hodnoty (viz příloha č. 10). Rozdělení států se výrazně nekoncentruje kolem střední hodnoty, ale data jsou rozptýlena rovnoměrněji, o čemž vypovídá koeficient špičatosti. Šikmost je dána hodnotou -0,015, tedy většina zemí nabývá větších hodnot HDI nežli je průměrná hodnota HDI, avšak země pod a nad průměrem HDI jsou rozloženy téměř stejně. Nejméně rozvinutou zemí v souboru je Niger s hodnotou HDI 0,248, naopak nejlepší místo v souboru zaujímá Katar s hodnotou 0,850 (viz tabulka 4.2).

Z tabulky 4.3 vyplývá že, střední hodnota indexu demokracie zkoumaných zemí vykazuje hodnotu 4,763, čímž se zkoumané země většinou řadí do hybridních politických režimů. Ani přesnější statistická hodnota medián tuto definovanou kategorii nijak nemění. Hodnoty indexu demokracie jednotlivých zemí se od střední hodnoty průměrně liší o 1,853 jednotek škály indexu. Země jsou si tedy navzájem velmi podobné, pokud vezmeme v úvahu škálu indexu, která nabývá hodnot od 0 do 10. Podobnost zemí vyplývá z charakteristiky daných regionů. Pokud by do vzorku byly zahrnuty například také vysoce rozvinuté země západní Evropy nebo severní Ameriky, směrodatná odchylka by byla daleko vyšší a

odlišnosti v daném vzorku zřetelnější. I přesto difference, které zvolené země vykazují, jsou dostačující pro výzkum vztahu politického režimu a lidského rozvoje. Koeficient špičatosti vykazuje záporné číslo, které je velmi blízké 0, což ukazuje na poměrně systematicky rozložené země, které se příliš nekoncentrují kolem průměrné hodnoty. Ani zde krabicový graf (viz příloha č. 9) neukazuje odlehlé a extrémní hodnoty. Šikmost udává kladné číslo, tedy větší polovina států zkoumaného vzorku se nachází pod průměrem indexu demokracie. To, že je koeficient tak blízko nule, ale vypovídá o tom, že počet států pod a nad hladinou indexu demokracie 4,763 je téměř stejný. Nejnižší úroveň demokracie zkoumaného souboru vykazuje Středoafriická republika, na druhé straně nejlépe postavenou zemí v tomto žebříčku zaujímá Uruguay, která se řadí do plné demokracie (Šalounová, 2013).

Tabulka 4.2: Deskriptivní statistika rozdělení zemí podle indexu HDI

Deskriptivní statistika HDI	Hodnoty
Střední hodnota	0,606
Medián	0,627
Směrodatná odchylka	0,144
Špičatost	-1,298
Šikmost	-0,015
Minimum	0,348
Maximum	0,850
Počet zkoumaných zemí	85

Zdroj: UNDP (2015), vlastní zpracování

Pozn.: HDI nabývá hodnot na škále od 0 do 1, přičemž 1 značí nejlepší výsledek lidského rozvoje.

Tabulka 4.3: Deskriptivní statistika rozdělení zemí podle indexu Demokracie

Deskriptivní statistika HDI	Hodnoty
Střední hodnota	4,763
Medián	4,660
Směrodatná odchylka	1,853
Špičatost	-1,075
Šikmost	0,096
Minimum	1,490
Maximum	8,170
Počet zkoumaných zemí	85

Zdroj: The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

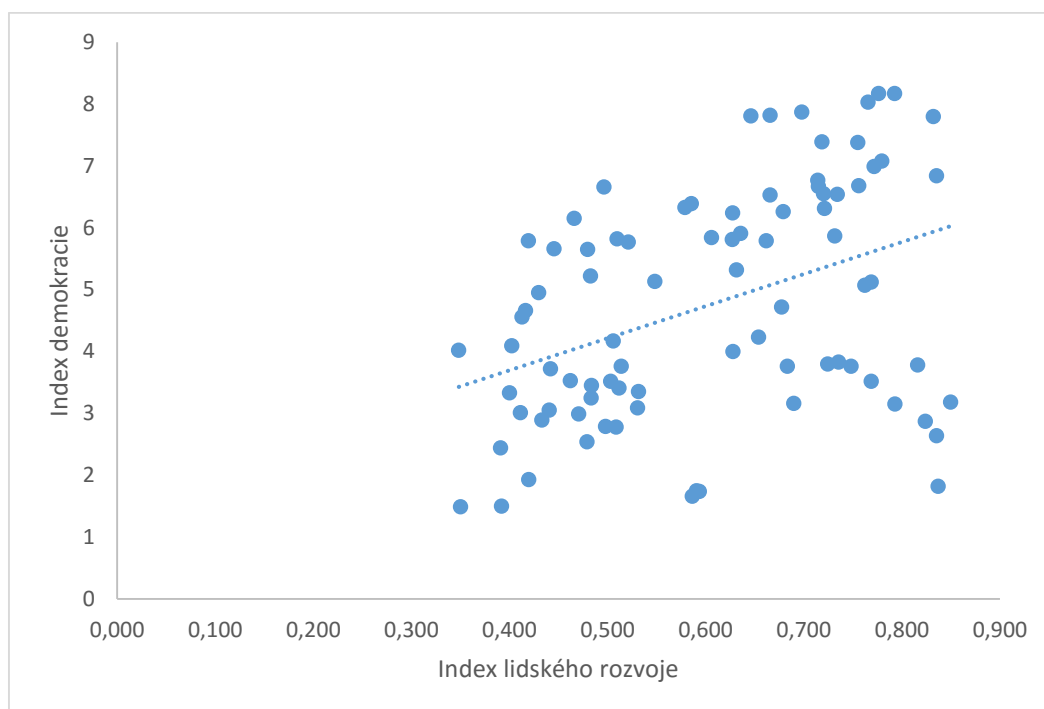
Pozn.: Míra demokracie je charakterizována na stupnici od 0 po 10, přičemž 10 značí nejvyšší stupeň demokracie.

4.3 Vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem

Vyvrácení či potvrzení vztahu politického režimu a lidského rozvoje bude provedeno na základě korelační analýzy. Do této analýzy vstupují dvě proměnné, index demokracie a index lidského rozvoje.

Na základě korelační analýzy byl potvrzen vztah politického režimu a lidského rozvoje, o čemž vypovídá Pearsonův korelační koeficient¹⁹. Korelační koeficient (viz tabulka 4.4) ukazuje na střední intenzitu vztahu mezi politickým režimem a lidským rozvojem. Nelze interpretovat, která proměnná má zásadní vliv na proměnu druhou, ale lze očekávat, že tyto proměnné se ovlivňují navzájem. Daná úroveň lidského rozvoje v zemi není jistě determinována pouze politickým režimem a naopak. Do utváření celkové životní úrovně vstupují další institucionální faktory, jako jsou náboženství, kultura, právní rámec nebo historie a zvyky s ní spojené. Nicméně určitý vztah mezi politickým systémem dané země a lidským rozvojem zde existuje, a není zanedbatelný.

Graf 4.1: Korelace vztahu politického režimu a lidského rozvoje

Zdroj dat: UNDP (2015), The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

¹⁹ Data zkoumaných zemí pro index demokracie a indexu lidského rozvoje jsou podrobena analýze krabicového grafu, pro zajištění kvalitnějších výsledků výzkumu. Z krabicového grafu však vyplývá, že ani index demokracie, ani index HDI nevykazují v souboru zemí odlehle hodnoty (viz příloha 9 a příloha 10).

Tabulka 4.4: Pearsonův korelační koeficient

Zkoumané indexy	HDI	Index demokracie
HDI	1	0,401
Index demokracie	0,401	1

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 4.5: Pearsonův korelační koeficient ukazatelů HDI a indexu demokracie

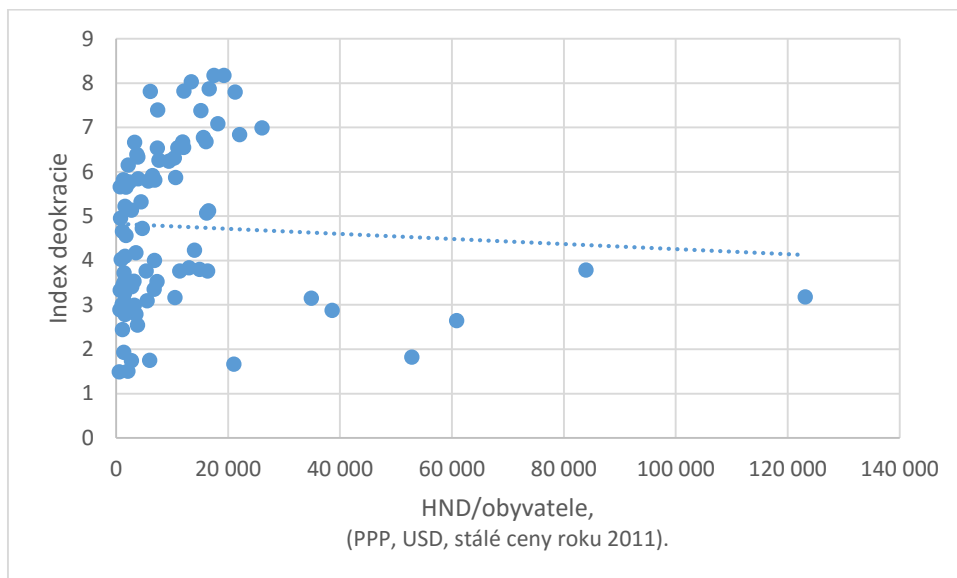
Indexy	Korelace
HND/obyvatele	-0,056
HND/obyvatele po očištění o extrémní hodnoty	0,294
Index očekávané délky života	0,396
Index očekávané délky studia	0,442
Index průměrné délky vzdělání	0,398

Zdroj: Vlastní zpracování

Při korelaci politického režimu a jednotlivých složek indexu lidského rozvoje (viz tabulka 4.5) je zjištěn silnější lineární vztah s indexem očekávané délky studia. Politický režim je tak na základě výzkumu nejvíce provázán se vzděláním. Naopak nejmenší, takřka nulová závislost, je zjištěna s ryze ekonomickým ukazatelem HND/obyvatele. Z korelace politického režimu a hrubého domácího důchodu na obyvatele, jež je graficky znázorněn v grafu 4.2, lze předpokládat, že je výsledek značně zkreslený vlivem zemí, které mají oproti většině zemí zkoumaného vzorku HND/obyvatele daleko vyšší. Pro to aby byl tento konkrétní vztah vyjádřen přesněji, je soubor očištěn o extrémní hodnoty, jež jsou určeny pomocí krabicového grafu, viz obr. 4.1. Extrémní hodnoty, které nejvýrazněji narušují výsledky vztahu mezi HND/obyvatele a politického režimu, vykazují země: Katar, Kuvajt, Spojené arabské emiráty a Saudská Arábie. Všechny tyto státy spadají do regionu arabských států, kterým plyne největší HND/obyvatele hlavně z těžby ropy. Tyto země se nejvýrazněji odlišují od ostatních států a pro zjištění přesnějšího vztahu zkoumaného jevu, jsou ze vzorku odstraněny. Po očištění souboru zemí Pearsonův korelační koeficient již vykazuje větší závislost těchto dvou proměnných, avšak tato závislost je hodnocena jako slabá. Tento malý vztah politického režimu a hrubého domácího důchodu na obyvatele může být zapříčiněn častým bohatstvím rozvojových zemí, které jim plyne zejména z těžby nerostných surovin. Tyto finanční zdroje však neznamenaají demokratizační tendence v zemi, neboť jsou často

autoritativními vládami zneužity k jejich dalšímu upevnění a nejsou efektivně investovány do veřejné a sociální správy.

Graf 4.2: Korelace politického režimu a HND/obyvatele

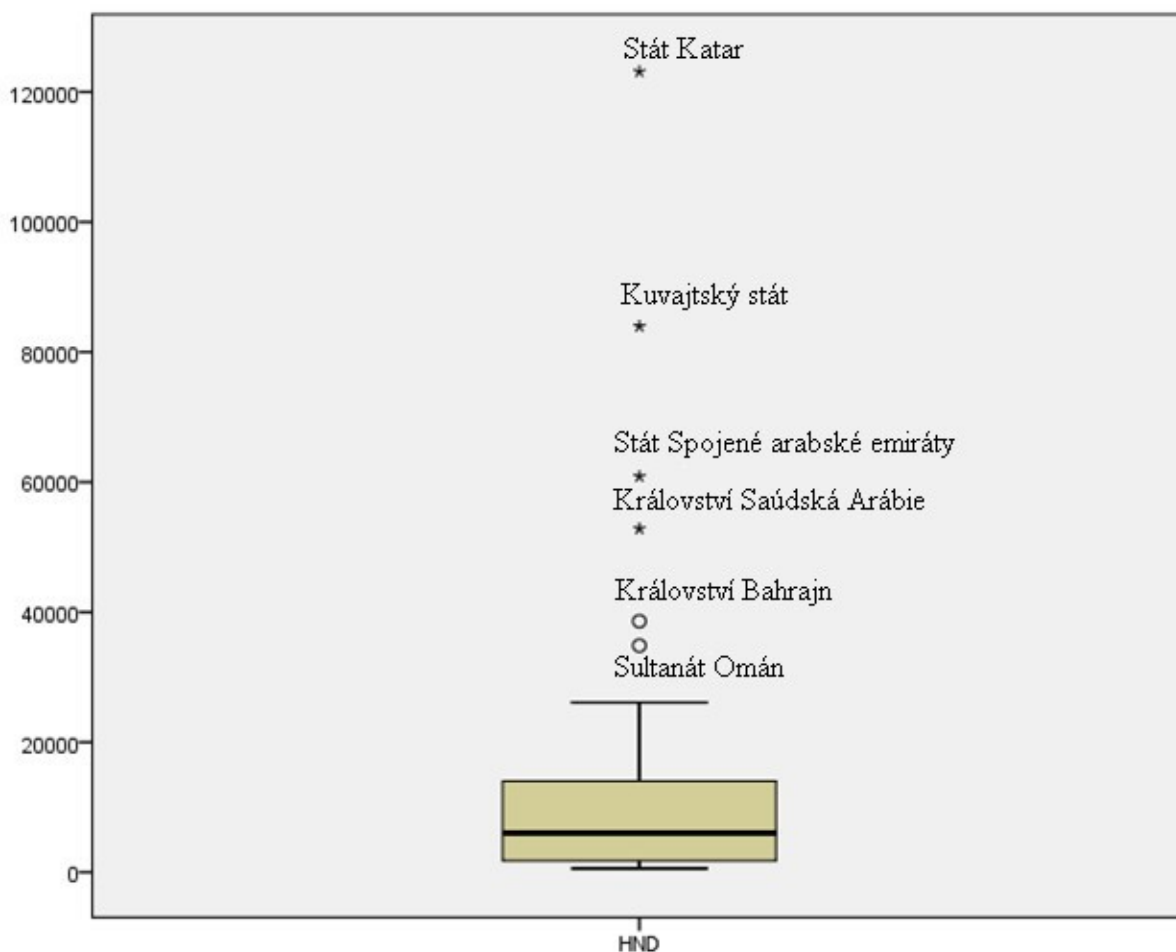

Zdroj dat: UNDP (2015), The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Vysvětlení příčinného vztahu mezi životní úrovní obyvatelstva a politickým režimem můžeme nalézt v institucionální ekonomii. Specifika zkoumaných regionů jsou odlišná, ale jejich situace v míře rozvoje a v míře demokracie je podobná. Důvody toho, proč politický systém předurčuje lidský rozvoj a naopak, budou vysvětleny na jednotlivých institucionálních aspektech daných regionů.

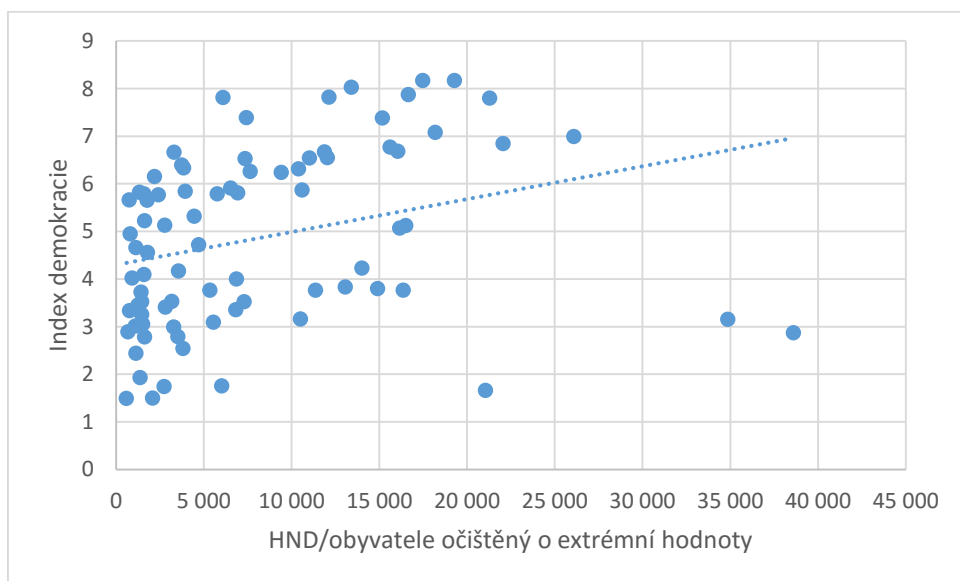
Proto, aby lidé v subsaharské Africe, arabských státech a státech Latinské Ameriky mohli žít kvalitní život a daná společnost se tak mohla dále rozvíjet, je nutné zajistit optimální podmínky. Autoritativní a totalitní režimy nedokáží občanům zajistit jejich čistě soukromý majetek, kterým by si mohli být jistí do budoucna. Takovéto nedemokratické režimy si často nárokují právo na majetek lidí ve svůj vlastní prospěch, nebo jak je tomu v marxistické ideologii, ve prospěch všech. Lidem není zajištěna garance vlastnických práv a žijí v obavě před jejich ztrátou. Nejsou nijak výrazně motivováni k investicím do své soukromé majetkové struktury a schází jim zájem o inovace v rámci zkvalitnění a zefektivnění jejich práce na svém majetku. V rozvojových zemích zkoumaného vzorku je většina zemí orientována na agrární sektor, kde využívání výrobních faktorů v rámci zemědělství je zaostalé a právě absence zajištění vlastnických práv a ztráta motivace brzdí jejich další rozvoj v tomto odvětví

Obrázek 4.1: Rozptýlení dat HND/obyvatele pomocí krabicového grafu

Zdroj: UNDP (2015), vlastní zpracování

Graf 4.3: Korelace politického režimu a HND/obyvatele, po očištění extrémních hodnot

Zdroj: UNDP (2015), vlastní zpracování

Demokracie s sebou může přinést kvalitní právní rámec, který by vlastnická práva ošetřoval. Aby tato vlastnická práva však mohli občané vzít za své a v realitě tak byla účinná, musí takovému režimu věřit. Politický režim, který přináší lidem naději na zlepšení jejich životní úrovně, musí být stabilní a svou perspektivu musí vykazovat také do budoucna. Jedině tak politický systém mohou lidé přijmout za svůj, upevní si v něj důvěru a postupně se rozváže jejich skeptický pohled k investování do své vlastní budoucnosti. Nejen na důležitost stabilní demokracie, ale také na garanci svobody a efektivní vlády poukazuje také Shanabli (2014).

Garanci svobody nedemokratické režimy nemohou dostat, jelikož to odporuje jejím základním ideologiím, které jsou založeny na potlačování individuality a na maximalizaci státního dozoru, pro co největší společenskou kontrolu. Co však z teoretického pohledu autoritativní a totalitní režimy schopny zajistit mohou, je efektivní vláda. Pokud má autoritářský vůdce dobrou vůli zlepšit ekonomické a sociální prostředí v zemi a dopomoci tak k lidskému rozvoji, můžou být jeho kroky efektivní a nemusí se a priori vylučovat s ekonomickým rozvojem. V praxi však takovýchto osvědčených autoritářů nenajdeme mnoho, a většina se vydá opačnou cestou, ať ze své vlastní vůle, nebo kvůli tlakům jejich blízkého okolí. Navíc pokud takováto efektivní autoritářská vláda nastane, lidé nedoufají v její dlouhodobou stálost a nemají jistotu, že další vládce půjde ve stejné, dobře nastolené cestě. Podle Olsona (1993) dějiny neukázaly žádný případ, kde by v zemi byl zajištěn dlouhodobý sled po sobě jdoucích autoritářů, kteří by lidem zajišťovali individuální práva a jistoty. Pro dlouhodoběji trvající pozitivní celospolečenský efekt chybí totalitním režimům aplikace zájmů širší společnosti do jejich politických kroků a také minimální kontrola politické moci a odpovědnosti.

Malé investice do lidského kapitálu znemožňují rychlejší a perspektivnější lidský rozvoj zemí s ekonomickou zaostalostí. V rámci korelační analýzy lze vidět právě největší provázanost mezi politickým režimem a vzděláním. Množství politických ideologií rozvojových zemí je založeno na manipulování mas, aby nedošlo k jejich případnému svržnutí. Vláda takovéto země se snaží potlačit přísun objektivních informací pro společnost a udržet ji v jistých mantinelech nevědomosti, která plyne z jejich nízkého a nekvalitního vzdělání. Je potlačena individualita člověka a jakákoli veřejná kritika proti režimu jako takovému. Úloha žen v rozvojových společnostech tkví spíše ve starosti o domácnost a děti, nežli v možnosti rozvoje svého lidského kapitálu. Velká chudoba, která sužuje nejzaostalejší

země, především afrického kontinentu, nedává ani možnost dětem ke kvalitnímu studiu. A lidé tak zůstávají zabředlí ve své nevědomosti.

Všechny výše popsané institucionální faktory do určité míry demokracie zajistit dokáže. V mnoha zemích však ani přenesení západního modelu demokracie nezajistilo větší lidský rozvoj. Odůvodnění lze nalézt v nastavení institucí, které vycházejí z dlouhodobého historického vývoje a vývoje poznání, které se odráží v dané kultuře. Střet mnohdy jiných kulturních návyků a institucionálního zázemí s návyky a institucemi demokratickými, nepřináší užitek, ale selhání. Demokracie ve státě, který silně podléhá korupci, a kde jsou demokratičtí představitelé napojeni na staré vazby politických režimů, není a ani nemůže být účinná. Podle zprávy The Economist Intelligence Unit Limited (2015) státy Latinské Ameriky ani po zavedení demokracie nejsou schopny dosáhnout výraznějšího pokroku právě kvůli korupci a selhání demokratických politik v sociálních otázkách a řízení veřejného sektoru. O nespokojenosti společnosti hovoří obrovské veřejné protesty v Brazílii v roce 2013, nebo v Mexiku v roce 2014. Také subsaharská Afrika má problémy se špatně fungující vládou, která postrádá pro demokracii důležitou nezávislost a odbornost. Částečný ekonomický růst, který je v rozvojových zemích zaznamenán se změnou režimu, nemusí být prospěšný pro celou společnost stejně. Často jsou zvýšené příjmy vlivem korupce a vysoké kriminality rozděleny ve prospěch bohatých na úkor chudých a chybí investice do dalšího rozvoje. V rámci arabských států není ani jeden stát hodnocen podle indexu demokracie jako plná demokracie a jedná se tak o nejméně demokratický region světa. Naděje na silnější demokratizační procesy, které přináší arabské jaro, jsou v posledních letech potlačeny. Asi nejviditelnější tendence zpět k autoritářství lze vidět na příkladu Egypta. Muhammad Mursí se stal vůbec prvním egyptským prezidentem zvoleným v přímé demokratické volbě. V roce 2013 po vlně občanských demonstrací, vládu ve prospěch lidí svrhává armáda, která zároveň zatýká tisíce opozičních politiků, aktivistů a novinářů. Novým prezidentem se stává v jednostranné volbě v roce 2014 bývalý šéf armády Abdel Fattah el-Sisi. Na tomto konkrétním případě lze jasně vidět tendenci politického vývoje arabských zemí, která jde kontra lidskému rozvoji

5 Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, na základě analýzy ekonomik s odlišnými politickými režimy, zda existuje vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem. Vztah byl potvrzen a vyjádřen ve čtvrté kapitole. Samotnému výzkumu předcházela teoretická a empirická část práce.

Druhá kapitola shrnuje převážnou část forem a typů politických režimů a vlád. Tyto politické systémy jsou pak zařazeny dle jejich charakteristik do skupiny nedemokratických režimů (kde jsou dále podrobeny analýze podle věcného a historického kritéria) a demokratických režimů. V druhé polovině kapitoly jsou shrnuty důležité mezníky lidského chápání a uvažování od doby Konfucia po Karla Marxe, v politickém smýšlení. Tyto teze a myšlenky jednak shrnovaly politické úvahy do té doby platné, ale také často vytvářely zárodek budoucího politického potažmo celospolečenského vývoje.

Většina empirických výzkumů a teoretických poznatků k problematice vztahu ekonomického růstu a lidského rozvoje, uvedených ve třetí kapitole bakalářské práce, tento vztah potvrzují. Převážná část autorů pak zkoumá přímý vliv jednotlivé proměnné na proměnu druhou. Z výsledku prací uvedených autorů vyplývá, že většina z nich vidí politický režim jako přímý determinant ekonomického růstu. Zároveň také ale uvádí, že nejenom politický režim, ale také další institucionální faktory ekonomického růstu jsou neméně důležité pro celkovou ekonomickou prosperitu regionu. Je zapotřebí vzít v úvahu právní rámec, náboženství, míru svobodných institucí a mnoho dalších předpokladů ekonomické prosperity. Stejně tak je potvrzen vliv opačný, vliv ekonomického rozvoje na politický režim. Převážná část studií se přiklání k demokratickému systému jako k nejlepší formě vlády pro ekonomický blahobyt země a její prosperitu do budoucnosti. Uvedeny jsou však také názory opačné, které lze definovat jako alternativní, pro jejich menší zastoupení.

Kapitola následující řeší konkrétní vztah mezi politickým režimem a lidským rozvojem, který je směrodatný pro vyjádření ekonomické prosperity země. Proto, aby mohla být provedena ekonomická analýza, je zapotřebí tyto dva pojmy matematizovat. Pro proměnné *politický režim* a *lidský rozvoj* byly vybrány ukazatelé index politického režimu, který charakterizuje míru demokracie v dané zemi, a index lidského rozvoje, který v sobě zahrnuje jak části ryze ekonomické, tak části vypovídající o sociální situaci daného státu. Jako

směrodatná metoda výzkumu byla použita korelační analýza doplněna o analýzu statistickou a komparační. Při definování výsledků a příčin daných jevů se vycházelo z výsledků provedených analýz, které byly doplněny empirickými a teoretickými poznatky, shrnutými v kapitole třetí.

Z provedeného výzkumu plyne, že vztah mezi pozorovanými proměnnými existuje. Tento vztah je definován korelačním koeficientem závislosti, z něhož vyplývá, že s rostoucí mírou demokracie v zemi také roste úroveň lidského rozvoje a naopak. Tento vztah však není absolutní, na úroveň lidského rozvoje působí mnoho dalších výše popsanych institucionálních faktorů, nežli pouze politický režim, stejně tak na druh politického systému nepůsobí pouze míra vyspělosti země, z pohledu životní úrovně, ale další předpoklady tohoto tvrzení.

Demokracie, jakožto systém se specifickými ekonomickými a společenskými prvky, vazbami, mechanismy, institucemi a v neposlední řadě návyky, není systémem moderní doby. Jde o systém staletí se měnící a vyvíjející. Systém, který přečkal doby vzestupu, slávy a také doby po které byl zcela zatracen. V každé své modifikované podobě však zůstává založen na jednotném předpokladu, kterým je svoboda. Právě možnost svobodného vystupování v rámci společnosti, kritického a ničím omezeného uvažování je jedním ze základních předpokladů každého pozitivního vývoje lidské populace. Možnost otevřené diskuze ve společenských interakcích umožňuje každou myšlenku podrobit kritické úvaze, kterou se stává dokonalejší a při její realizaci v praxi tak efektivnější. Každá smysluplná myšlenka je zdrojem pozitivního technologického pokroku, čímž se naplňují kritéria ekonomického rozvoje, jehož základem je intenzivní ekonomický růst, nikoli růst extenzivní, který je založen na maximalizaci zdrojů, avšak při absenci tvořivých modernizačních tendencí.

Demokratický právní rámec určený demokracií také zaručuje občanům, žijícím v takovém to systému, jistotu soukromého vlastnictví a jistotu v investice do budoucnosti jimi vložené. V současné době není k nalezení jiného politického režimu, než je demokracie, který dokáže občanům své země zajistit svobodně projevit svůj názor na dané situace a skutečnosti, které mohou přímou, nebo zprostředkovaně nepřímou volbou vyjadřovat v demokratických volbách, ale také v tisku či pomocí jiných nástrojů. Je to společnost, která kontroluje rámec pluralitních demokracií a které je umožněno vyslovit svůj vlastní postoj, a nejen ten, je jí také umožněno zavedené koncepce měnit. Zde se dostává sama demokracie

na tenkou hranici svého dalšího působení. Je snadné demokracii svobodně svrhnout a svobodně změnit v režim autoritářský, ale není již jednoduché autoritářský režim změnit na režim demokratický. V tomto případě může být demokracie hrozbou sama sobě, protože kontrolním nástrojem společnosti je společnost sama o sobě.

Ani demokracie však není zárukou dlouhotrvající prosperity země. Je mnoho nedostatků, kterým tento režim disponuje a možná nedostatečně čelí. Jak vyplývá z výzkumu, větší míra demokracie alespoň částečně značí výraznější lidský rozvoj. Pokud je společnost na nízkém stupni rozvoje, jeho změny v čase bývají zprvu výraznější, čím lepších výsledků ale daná společnost vykazuje, tím má menší prostor pro další pokrok. Společnost na výraznějším stupni rozvoje, který je z drtivé části doprovázen demokratickým institucionálním prostředím, získává některé negativní destruuující rysy. Argumentem pro demokratický režim často bývá dostupnost jak nezbytného, tak doplňkového zboží krátkodobé i dlouhodobé spotřeby. Vyspělejší formy demokratických zřízení tento stav odrážejí a společnosti, která se za takovými zdroji, byť jich má dostatek, neustále žene, se říká společnost *konzumní doby*. Lidé se stávají obětí své vlastní doby a často se ženou za ideály, které jim předkládají jejich zdánlivé, ve skutečnosti však neopodstatněné vzory. Tato demokratická společnost často vykazuje absenci toho, co je pro ni opravdu důležité, a pod nátlakem všeho dostatku se dostává do stádia, kdy nemusí řešit existenční problémy a vyvíjet tak aktivitu potřebnou k dalšímu zlepšení situace. Zahálka je matkou neřestí. Díky těmto negativním rysům moderních demokracií dnešní postindustriální společnost bývá často označována za dobu chamtivou, hrabivou, nejednoznačnou, postrádající morálku, smysl a směr. Tomáš Garrigue Masaryk (1934) říkal: „*Nerozčilujme se otázkami hospodářskými a politickými, problémem dneška není jen problém hospodářský a politický, nýbrž především mravní. V celém veřejném životě, hospodářském i politickém, musíme se vzdát vši násilnosti.*“ Mnoho zdánlivě demokratických představitelů svých funkcí nevykazují základní předpoklady lidí demokraticky smýšlejících, anebo tyto předpoklady vykazují pouze navenek. Ve skutečnosti bývají ovlivňováni nedemokratickými instituty, jež samotná demokracie nedokáže eliminovat.

Určitá výše životní úrovně je nepochybnou determinantou dobrého fungování demokracie v zemi. Barro (1996) říká, že jedině přenesením kvalitních životních podmínek a institucí do rozvojové země dojde k zajištění zlepšení demokracie a její stabilitě přirozenou cestou. Zde se tedy vliv politického režimu na lidský rozvoj obrací naopak. Demokracie, stejně tak jako každý jiný režim, může být do země přenesena z jiné části světa, kde funguje.

Mnoho států Latinské Ameriky a subsaharské Afriky v posledních desetiletích zažívá demokratizační vlnu. Často však demokracie není do země aplikována na základě přirozeného vývoje, nýbrž přenesena po vzoru západních demokratických států a vlivem mezinárodních organizací. Státy subsaharské Afriky, Latinské Ameriky a arabských států mají obrovské institucionální nedostatky, které jim neumožňují pokračovat v demokratizačním procesu. Podle The Economist Intelligence Unit Limited (2015) není zajištěno dostatečné platové ohodnocení ve veřejném sektoru a je zde špatná transparentnost jak státního sektoru, tak ostatních odvětví. Demokracie v rozvojových zemích často nesplňují očekávání občanů ve zlepšení jejich životní úrovně a demokracie se destabilizuje. Podle Stiglitze (2002) pouze pevná vzdělaná společnost s garantujícími kvalitními institucemi dokáže zabránit destabilizaci demokracie.

V zemi, která nedosáhla určitého stupně vývoje a která je svázaná všudypřítomnou chudobou, lidé ani nemají pomyšlení na kritické hodnocení situace, a nemají dostatek energie na přemýšlení nad tím, jak svůj stav zlepšit. Jejich každodenní boj o přežití jim to neumožňuje. Bez kritických myšlenek, právě vlivem nízkého lidského rozvoje, nemůže dojít k politické, hospodářské a celospolečenské změně a změně obecně.

Tvůrci hospodářské politiky by se měli snažit zasadit o co nejvyšší institucionální prostředí potřebné pro ekonomický rozvoj, doprovázený stabilitou a svobodou. Vždy však musí přihlídnout k dané specifčnosti regionu s daným historickým a kulturním vývojem. V zemi se staletou tradicí autoritativních režimů nelze předpokládat, že po implementaci demokracie automaticky dojde k zvýšení životní úrovně. Demokratizační proces musí jít vždy ruku v ruce se zvyšující se kvalitou lidského života, jedině tak má demokracie šanci stát se dlouhodobým a perspektivním politickým režimem pro daný region.

Seznam použité literatury

ACEMOGLU, Daron, 2009. *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-0-691-13292-1.

ARISTOTELES, 2009. *Politika*. Praha: Rezek. ISBN 978-80-86027-30-2.

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT, 2012. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-266-3.

BARRO, Robert J, 1996. Democracy and Growth. *Journal of Economic Growth*. [online]. 1996, No. 1, pp. 1-27. [cit. 2016. 20. 03]. Dostupné z: https://campus.fsu.edu/bbcswebdav/orgs/econ_office_org/Institutions_Reading_List/14._Democracy_and_Economic_Growth/Barro,_R._J.-_Democracy_and_Growth

BARRO, Robert J., 1990. Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*. [online]. 1990, Vol. 98, No. 5, pp. 103-125. [cit. 2016. 20. 03]. Dostupné z:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/pfma06/BarroEndogGrowthJPE88.pdf>

BHAGWATI, Jagdish N., 2002. Democracy and development, cruel dilemma or symbiotic relationship. *Review of Development Economics*. [online]. 2002, No. 6, Vol. 2, pp. 151-162. [cit. 2016. 20. 03]. Dostupné z:

<file:///C:/Users/Stani%20slav/Downloads/baghwati%20demokratie.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2014. Číselník zemí (CZEM) [online]. Praha: ČSÚ, 2015 [cit. 10. 10. 2015]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/ciselnik_zemi_-czem-

DE LONG, Bradford J. a Andrei SHLEIFER, 1992. *Princes and Merchants. European City Growth before the Industrial Revolution* [online]. NBER and Harvard University: The Journal of Law and Economics, 1992 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z:

http://scholar.harvard.edu/files/shleifer/files/princes_merchants.pdf

DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil ŠVEC a kol., 2010. *Úvod do politologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2940-4.

DURHAM, Benson J., 1999. Economic Growth and Political Regimes. *Journal of Economic Growth*. [online]. 1999, No. 4, pp. 81-111. [cit. 2016. 20. 03]. Dostupné z: <http://www.geocomputation.ecnu.edu.cn/download/8.pdf>

- FIDELIUS, Petr, 1983. *Jazyk a moc*. Mnichov: Edice Arkýř. ISBN 3-922810-06-3.
- FRIEDMAN, Milton, 1993. *Kapitalismus a svoboda*. Jinočany: H & H. ISBN 80-85787-33-4
- GERŠLOVÁ, Jana a Milan SEKANINA, 2002. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava. ISBN 80-248-0203-1.
- HELÍSEK, Mojmír, 2002. *Makroekonomie*. 2. vyd. Slaný: Melandrium. ISBN 80-86175-25-1.
- HENDL, Jank, 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-820-1.
- HEYWOOD, Andrew, 1994. *Politické ideologie*. Praha: VICTORIA PUBLISHING. ISBN 80-85865-10-6.
- HEYWOOD, Andrew, 2004. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-95-5.
- HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO, 2011. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87474-23-5.
- HOBBS, Thomas, 2009. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HUNTINGTON, Samuel P, 1968. *Political Order in Changing Societies* [online]. London: Yale University Press, 1968 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.polsci.chula.ac.th/pitch/compol15/huntington68.pdf>
- JOCH, Roman, 2011. *Politická filosofie- díl II* [online]. Praha: Distance revue pro kritické myšlení, 2011 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.distance.cz/rocnik-2011/3-cislo/politicka-filosofie-dil-ii>
- KOTLÁN, Igor a kol., 2001. *Aplikovaná hospodářská politika*. Ostrava: Sokrates. ISBN 80-86572-01-3
- KULAŠÍK, Petr a Svetozár KRNO, 1991. *Stručný politologický slovník*. Bratislava: Uniapress. ISBN 80-85313-18-9.
- LIPSET, Seymour M., 1990. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. [online].

- 1959, Vol. 53, No. 1, pp. 69-105. [cit. 2016. 03. 01]. Dostupné z:
<http://homepages.wmich.edu/~plambert/comp/lipset.pdf>
- MAITAH, Mansoor, 2010. *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-608-0.
- MASARYK, Tomáš G., 1934. Vánoční projev prezidenta republiky z roku 1934 [online]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=4gWgbyMb_0k
- MILL, John S., 1891. *O svobodě*, Praha: Časopis českého studentstva.
- NARAYAN, Paresh K. a kol., 2007 *Does democracy facilitate economic growth or does economic growth facilitate democracy? An empirical study of Sub-Saharan Africa* [online]. MONASH University: DEPARTMENT OF ECONOMICS, 2007 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z:
http://business.monash.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/356908/1007democracysmythnarayan.pdf
- NĚMEC, Jan a kol., 2010. *Politické systémy Latinské Ameriky*. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1740-7.
- NORTH, Douglass C., 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-39416-3
- OLSON, Mancur, 1993. Dictatorship, Democracy, and Development. *The American Political Science Review*. [online]. 1993, Vol. 87, No. 3, pp. 567-576. [cit. 2016. 20. 03]. Dostupné z: <http://www.svt.ntnu.no/iss/Indra.de.Soyas/POL3503H05/olson.pdf>
- PLATON, 2014. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7298-504-3.
- PRZEWORSKI, Adam a Fernando LIMONGI, 1993. Political Regimes and Economic Growth. *The Journal of Economic Perspectives*. [online]. 1993, Vol. 7, No. 3, pp. 51-69. [cit. 2016. 20. 03]. Dostupné z
http://homepage.ntu.edu.tw/~kslin/macro2009/Przeworski&Limongi_1993.pdf
- PRZEWORSKI, Adam, 2001. *The State and the Economy under Capitalism*. London: Psychology Press. ISBN 978-0415510981.

- PRZEWORSKI, Adam, Michael ALVAREZ E., José CHEIBUB A. a Fernando LIMONGI, 2000. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World 1950-1900*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-79379-3.
- ROUSSEAU, Jean J., 1989. *Rozpravy*. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0064-2.
- SHANABLI, Jihan, 2014. *Economic growth and political regimes* [online]. London: National Institute of Economic Research, 2007 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <ftp://ueb.ro/RePEc/eub/wp2014/2014-10.pdf>
- SCHUMPETER, Joseph A., 2004. *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie. ISBN 80-7325-044-6.
- SMITH, Adam, 2001. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: Liberální institut. ISBN 80-86-3815-4.
- STIGLITZ, Joseph E., 2002. Participation and Development: Perspectives from the Comprehensive Development Paradigm. *Review of Development Economics*. [online]. 2002, No. 6, Vol. 2, pp. 163-182. [cit. 2016. 20. 3]. Dostupný z: http://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/2001_Participation_and_Development_Perspectives_from_the_Comprehensive.pdf
- STÖRING, Hans J., 2000. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-500-4.
- Šalounová, Dana, 2013. *Úvod do pravděpodobnosti a statistiky*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická universita Ostrava. ISBN 978-80-248-3067-4.
- THE ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT, 2015. *Democracy Index, 2014* [online]. London: The Economist Newspaper Limited, 2015 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.sudestada.com.uy/Content/Articles/421a313a-d58f-462e-9b24-2504a37f6b56/Democracy-index-2014.pdf>
- THE WORLD BANK, 2016. *Africa Overview* [online]. Washington: The World Bank Group, 28. 5. 2012 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/region/afr/overview#1>
- THE WORLD BANK, 2016. *Latin America and Caribbean Overview* [online]. Washington: The World Bank Group, 2016 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/region/lac/overview#1>

TICHÁ, Michaela a kol., 2013. *Průvodce psaním závěrečných prací*. Ostrava: Institut vzdělávání SOKRATES. ISBN 978-80-86572-77-2.

TICHÁ, Michaela, 2014. *Ekonomická prosperita a právní prostředí se zaměřením na vlastnická práva: Česká republika a ostatní postsocialistické země pohledem institucionální ekonomie*. Praha: Nakladatelství ČVUT. ISBN 978-80-86729-99-2.

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2012. *About Arab States* [online]. New York: United Nations Development Programme, 2012 [cit. 15. 3. 2016].

Dostupné z:

<http://www.arabstates.undp.org/content/rbas/en/home/regioninfo/#Introduction>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2012. *About Sub-Saharan Africa* [online]. New York: United Nations Development Programme, 2012 [cit. 15. 3. 2016].

Dostupné z: <http://www.africa.undp.org/content/rba/en/home/regioninfo/>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2015. *Human Development Report 2015*. New York: United Nations Development Programme. ISBN 978-92-1-126398-5

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2016. *About Latin America and Caribbean* [online]. New York: United Nations Development Programme, 2015 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.latinamerica.undp.org/content/rblac/en/home/regioninfo/>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT REPORTS, 2015. *Developing regions* [online]. New York: United Nations Development Programme, 2015 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/developing-regions>

VALEŠ, Lukáš, 2004. *Dějiny politických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-00-8.

VARADZIN, František, 2004. *Ekonomický rozvoj a růst*. Praha: Professional Publishing. ISBN 80-86419-61-4.

VOIGT, Stefan, 2008. *Institucionální ekonomie*. Praha: Alfa Nakladatelství a Liberální institut. ISBN 80-86389-53-7.

WORLD ECONOMIC FORUM, 2015. *The Africa Competitiveness Report 2015* [online]. Washington: The World Bank Group, 2015 [cit. 10. 10. 2015]. Dostupné z:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_ACR_2015/Africa_Competitiveness_Report_2015.pdf

Seznam zkratek

HDI	Index lidského rozvoje
HDP	Hrubý domácí produkt
HND	Hrubý národní důchod
HNP	Hrubý národní produkt
UNDP	United Nations Development Programme

Prohlašuji, že

jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;

beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);

souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;

bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;

bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

4.5.2016

Stanislav Zogata

Seznam příloh

Příloha č. 1	Jednotlivé indexy vybraných zemí
Příloha č. 2	Zařazení režimu dle hodnot indexu demokracie
Příloha č. 3	Zařazení rozvinutí země dle hodnot indexu HDI
Příloha č. 4	Kontingenční tabulka četností míry demokracie v zemi
Příloha č. 5	Míra demokracie vybraných zemí
Příloha č. 6	Korelace politického režimu a průměrné délky vzdělání
Příloha č. 7	Korelace politického režimu a očekávané délky studia
Příloha č. 8	Korelace politického režimu a očekávané délky život
Příloha č. 9	Rozptýlení dat indexu demokracie pomocí krabicového grafu
Příloha č. 10	Rozptýlení dat indexu HDI pomocí krabicového grafu

Přílohy

Příloha 1: Jednotlivé indexy vybraných zemí

ZEMĚ	HDI	Index demokracie	HND/obyvatele (PPP, USD, ceny roku 2011).
Stát Katar	0,850	3,18	123 124
Království Saúdská Arábie	0,837	1,82	52 821
Argentinská republika	0,836	6,84	22 050
Stát Spojené arabské emiráty	0,835	2,64	60 868
Chilská republika	0,832	7,8	21 290
Království Bahrajn	0,824	2,87	38 599
Kuvajtský stát	0,816	3,78	83 961
Sultanát Omán	0,793	3,15	34 858
Uruguayská východní republika	0,793	8,17	19 283
Panamská republika	0,780	7,08	18 192
Mauricijská republika	0,777	8,17	17 470
Republika Trinidad a Tobago	0,772	6,99	26 090
Kubánská republika	0,769	3,52	7 301
Libanonská republika	0,769	5,12	16 509
Kostarická republika	0,766	8,03	13 413
Bolívarovská republika Venezuela	0,762	5,07	16 159
Spojené státy mexické	0,756	6,68	16 056
Brazilská federativní republika	0,755	7,38	15 175
Jordánské hášimovské království	0,748	3,76	11 365
Alžírská demokratická a lidová republika	0,736	3,83	13 054
Peruánská republika	0,734	6,54	11 015
Ekvádorská republika	0,732	5,87	10 605
Libyjský stát	0,724	3,8	14 911
Tuniská republika	0,721	6,31	10 404
Kolumbijská republika	0,720	6,55	12 040
Jamajka	0,719	7,39	7 415
Dominikánská republika	0,715	6,67	11 883
Surinamská republika	0,714	6,77	15 617
Botswanská republika	0,698	7,87	16 646
Egyptská arabská republika	0,690	3,16	10 512
Gabonská republika	0,684	3,76	16 367
Paraguayská republika	0,679	6,26	7 643
Palestinská autonomní území	0,677	4,72	4 699
Salvadorská republika	0,666	6,53	7 349

Jihoafrická republika	0,666	7,82	12 122
Mnohonárodní stát Bolívie	0,662	5,79	5 760
Irácká republika	0,654	4,23	14 003
Kapverdská republika	0,646	7,81	6 094
Region Francouzská Guyana	0,636	5,91	6 522
Nikaragujská republika	0,631	5,32	4 457
Marocké království	0,628	4	6 850
Namibijská republika	0,628	6,24	9 418
Guatemalská republika	0,627	5,81	6 929
Honduraská republika	0,606	5,84	3 938
Syrská arabská republika	0,594	1,74	2 728
Demokratická republika Kongo	0,591	1,75	6 012
Republika Rovníková Guinea	0,587	1,66	21 056
Zambijská republika	0,586	6,39	3 734
Ghanská republika	0,579	6,33	3 852
Keňská republika	0,548	5,13	2 762
Angolská republika	0,532	3,35	6 822
Svazijské království	0,531	3,09	5 542
Tanzanská sjednocená republika	0,521	5,77	2 411
Nigerijská federativní republika	0,514	3,76	5 341
Kamerunská republika	0,512	3,41	2 803
Madagaskarská republika	0,510	5,82	1 328
Zimbabwejská republika	0,509	2,78	1 615
Mauritánská islámská republika	0,506	4,17	3 560
Komorský svaz	0,503	3,52	1 456
Jemenská republika	0,498	2,79	3 519
Lesothské království	0,497	6,66	3 306
Tožská republika	0,484	3,45	1 228
Rwandská republika	0,483	3,25	1 458
Ugandská republika	0,483	5,22	1 613
Beninská republika	0,480	5,65	1 767
Jihosúdánská republika	0,479	2,54	3 809
Džibutská republika	0,470	2,99	3 276
Senegalská republika	0,466	6,15	2 188
Republika Pobřeží slonoviny	0,462	3,53	3 171
Malawiská republika	0,445	5,66	747
Etiopská federativní demokratická rep.	0,442	3,72	1 428
Gambijská republika	0,441	3,05	1 507
Demokratická republika Kongo	0,433	2,89	680
Liberijská republika	0,430	4,95	805
Republika Guinea-Bissau	0,420	1,93	1 362
Republika Mali	0,419	5,79	1 583

Mosambická republika	0,416	4,66	1 123
Republika Sierra Leone	0,413	4,56	1 780
Guinejská republika	0,411	3,01	1 096
Burkina Faso	0,402	4,09	1 591
Burundská republika	0,400	3,33	758
Čadská republika	0,392	1,5	2 085
Stát Eritrea	0,391	2,44	1 130
Středoafrická republika	0,350	1,49	581
Nigerská republika	0,348	4,02	908
Regiony	HDI		
Arabské země	0,686		
Země Latinské Ameriky	0,748		
Subsaharská Afrika	0,518		
Svět	0,711		

Zdroj dat: UNDP (2015), The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

ZEMĚ	Index očekávané délky života	Index očekávané délky vzdělání
Stát Katar	78,2	13,8
Království Saúdská Arábie	74,3	16,3
Argentinská republika	76,3	17,9
Stát Spojené arabské emiráty	77,0	13,3
Chilská republika	81,7	15,2
Království Bahrajn	76,6	14,4
Kuvajtský stát	74,4	14,7
Sultanát Omán	76,8	13,6
Uruguayská východní republika	77,2	15,5
Panamská republika	77,6	13,3
Mauricijská republika	74,4	15,6
Republika Trinidad a Tobago	70,4	12,3
Kubánská republika	79,4	13,8
Libanonská republika	79,3	13,8
Kostarická republika	79,4	13,9
Bolívarovská republika Venezuela	74,2	14,2
Spojené státy mexické	76,8	13,1
Brazílská federativní republika	74,5	15,2
Jordánské hášimovské království	74,0	13,5
Alžírská demokratická a lidová republika	74,8	14,0
Peruánská republika	74,6	13,1
Ekvádorská republika	75,9	14,2
Libyjský stát	71,6	14,0

Tuniská republika	74,8	14,6
Kolumbijská republika	74,0	13,5
Jamajka	75,7	12,4
Dominikánská republika	73,5	13,1
Surinamská republika	71,1	12,7
Botswanská republika	64,5	12,5
Egyptská arabská republika	71,1	13,5
Gabonská republika	64,4	12,5
Paraguayská republika	72,9	11,9
Palestinská autonomní území	72,9	13,0
Salvadorská republika	73,0	12,3
Jihoafrická republika	57,4	13,6
Mnohonárodní stát Bolívie	68,3	13,2
Irácká republika	69,4	10,1
Kapverdská republika	73,3	13,5
Region Francouzská Guyana	66,4	10,3
Nikaragujská republika	74,9	11,5
Marocké království	74,0	11,6
Namibijská republika	64,8	11,3
Guatemalská republika	71,8	10,7
Honduraská republika	73,1	11,1
Syrská arabská republika	69,6	12,3
Demokratická republika Kongo	62,3	11,1
Republika Rovníková Guinea	57,6	9,0
Zambijská republika	60,1	13,5
Ghanská republika	61,4	11,5
Keňská republika	61,6	11,0
Angolská republika	52,3	11,4
Svazijské království	49,0	11,3
Tanzanská sjednocená republika	65,0	9,2
Nigerijská federativní republika	52,8	9,0
Kamerunská republika	55,5	10,4
Madagaskarská republika	65,1	10,3
Zimbabwská republika	57,5	10,9
Mauritánská islámská republika	63,1	8,5
Komorský svaz	63,3	11,5
Jemenská republika	63,8	9,2
Lesothské království	49,8	11,1
Tožská republika	59,7	12,2
Rwandská republika	64,2	10,3
Ugandská republika	58,5	9,8
Beninská republika	59,6	11,1

Jihosúdánská republika	63,5	7,0
Džibutská republika	62,0	6,4
Senegalská republika	66,5	7,9
Republika Pobřeží slonoviny	51,5	8,9
Malawiská republika	62,8	10,8
Etiopská federativní demokratická rep.	64,1	8,5
Gambijská republika	60,2	8,8
Demokratická republika Kongo	58,7	9,8
Liberijská republika	60,9	9,5
Republika Guinea-Bissau	55,2	9,0
Republika Mali	58,0	8,4
Mosambická republika	55,1	9,3
Republika Sierra Leone	50,9	8,6
Guinejská republika	58,8	8,7
Burkina Faso	58,7	7,8
Burundská republika	56,7	10,1
Čadská republika	51,6	7,4
Stát Eritrea	63,7	4,1
Středoafriická republika	50,7	7,2
Nigerská republika	61,4	5,4
Regiony		
Arabské země		
Země Latinské Ameriky		
Subsaharská Afrika		
Svět		

Zdroj dat: UNDP (2015), vlastní zpracování

ZEMĚ	Index průměrné délky vzdělání
Stát Katar	9,1
Království Saúdská Arábie	8,7
Argentinská republika	9,8
Stát Spojené arabské emiráty	9,5
Chilská republika	9,8
Království Bahrajn	9,4
Kuvajtský stát	7,2
Sultanát Omán	8,0
Uruguayská východní republika	8,5
Panamská republika	9,3
Mauricijská republika	8,5
Republika Trinidad a Tobago	10,9
Kubánská republika	11,5

Libanonská republika	7,9
Kostarická republika	8,4
Bolívarovská republika Venezuela	8,9
Spojené státy mexické	8,5
Brazilská federativní republika	7,7
Jordánské hášimovské království	9,9
Alžírská demokratická a lidová republika	7,6
Peruánská republika	9,0
Ekvádorská republika	7,6
Libyjský stát	7,3
Tuniská republika	6,8
Kolumbijská republika	7,3
Jamajka	9,7
Dominikánská republika	7,6
Surinamská republika	7,7
Botswanská republika	8,9
Egyptská arabská republika	6,6
Gabonská republika	7,8
Paraguayská republika	7,7
Palestinská autonomní území	8,9
Salvadorská republika	6,5
Jihoafrická republika	9,9
Mnohonárodní stát Bolívie	8,2
Irácká republika	6,4
Kapverdská republika	4,7
Region Francouzská Guyana	8,5
Nikaragujská republika	6,0
Marocké království	4,4
Namibijská republika	6,2
Guatemalská republika	5,6
Honduraská republika	5,5
Syrská arabská republika	6,3
Demokratická republika Kongo	6,1
Republika Rovníková Guinea	5,5
Zambijská republika	6,6
Ghanská republika	7,0
Keňská republika	6,3
Angolská republika	4,7
Svazijské království	7,1
Tanzanská sjednocená republika	5,1
Nigerijská federativní republika	5,9
Kamerunská republika	6,0

Madagaskarská republika	6,0
Zimbabwe	7,3
Mauritánská islámská republika	3,8
Komorský svaz	4,6
Jemenská republika	2,6
Lesothské království	5,9
Tožská republika	4,5
Rwandská republika	3,7
Ugandská republika	5,4
Beninská republika	3,3
Jihosúdánská republika	3,1
Džibutská republika	3,8
Senegalská republika	2,5
Republika Pobřeží slonoviny	4,3
Malawiská republika	4,3
Etiopská federativní demokratická rep.	2,4
Gambijská republika	2,8
Demokratická republika Kongo	6,0
Liberijská republika	4,1
Republika Guinea-Bissau	2,8
Republika Mali	2,0
Mosambická republika	3,2
Republika Sierra Leone	3,1
Guinejská republika	2,4
Burkina Faso	1,4
Burundská republika	2,7
Čadská republika	1,9
Stát Eritrea	3,9
Středoafriická republika	4,2
Nigerská republika	1,5
Regiony	
Arabské země	
Země Latinské Ameriky	
Subsaharská Afrika	
Svět	

Zdroj dat: UNDP (2015), vlastní zpracování

Příloha 2: Zařazení režimu dle hodnot indexu demokracie

Úroveň demokracie	Hodnoty indexu
Plná demokracie	od 10 do 8
Demokracie s nedostatky	od 7,9 do 6
Hybridní režim	od 5,9 do 4
Autoritářský režim	méně než 4

Zdroj dat: The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 3: Zařazení rozvinutí země dle hodnot indexu HDI

Míra HDI	Hodnoty indexu	Rozvinutost země
Velmi vysoké HDI	od 1 do 0,8	Rozvinuté země
Vysoké HDI	od 0,79 do 0,7	Rozvojové země
Střední HDI	od 0,69 do 0,55	Rozvojové země
Nízké HDI	méně než 0,55	Rozvojové země

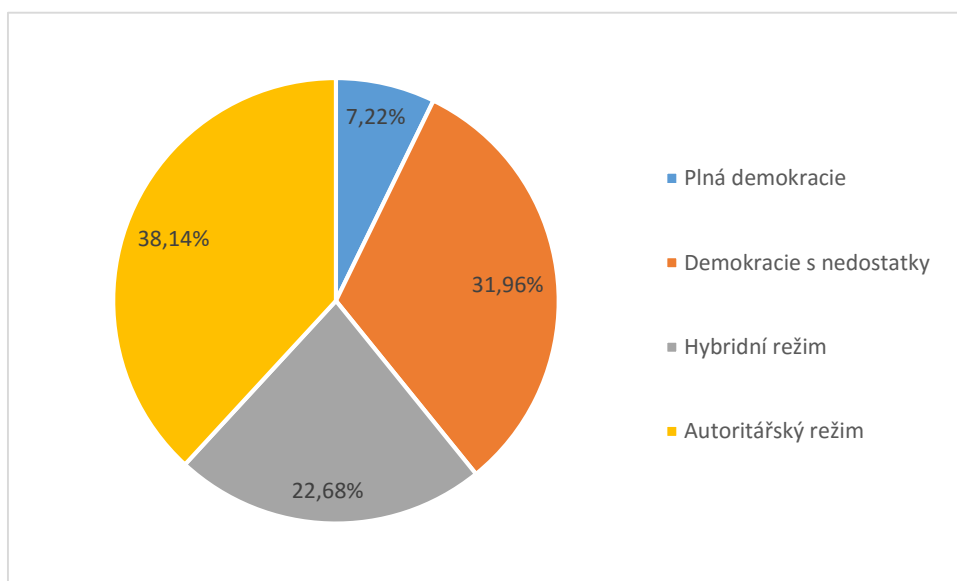
Zdroj dat: UNDP (2015), vlastní zpracování

Příloha 4: Kontingenční tabulka četností míry demokracie v zemi

Míra demokracie v zemi	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Plná demokracie	7	7,22
Demokracie s nedostatky	31	31,96
Hybridní režim	22	22,68
Autoritářský režim	37	38,14
Celkem zemí	97	100,00

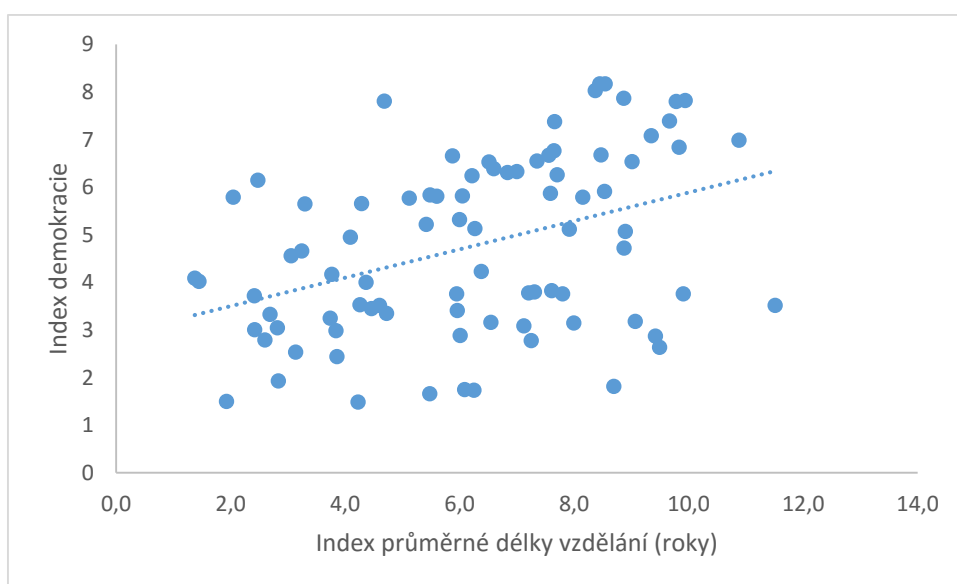
Zdroj dat: The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 5: Míra demokracie vybraných zemí

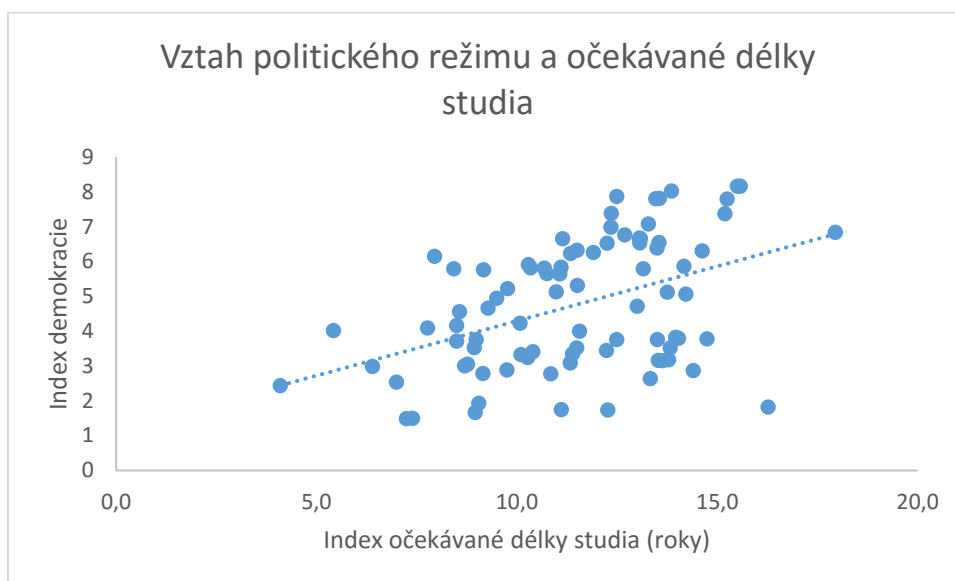
Zdroj dat: The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 6: Korelace politického režimu a průměrné délky vzdělání

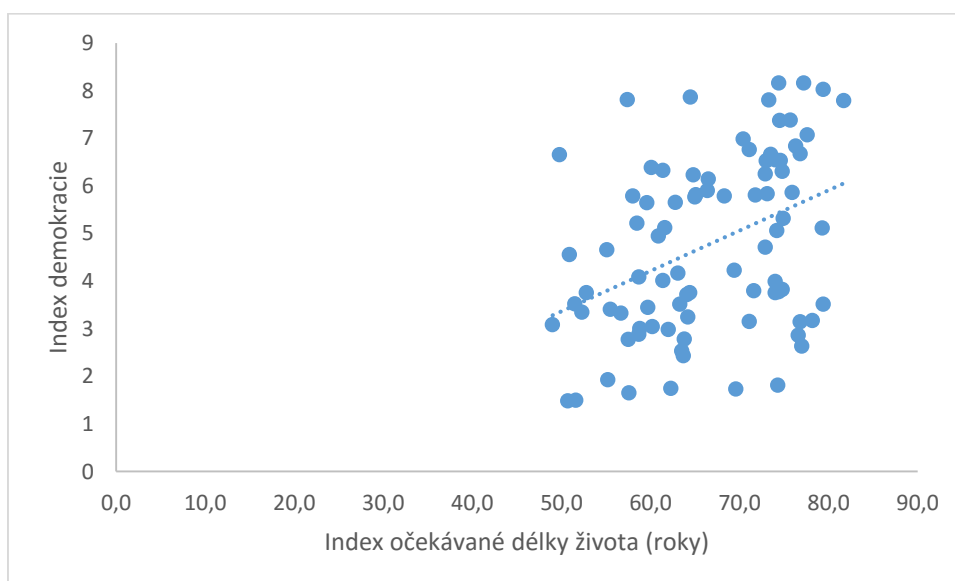
Zdroj dat: UNDP (2015), The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 7: Korelace politického režimu a očekávané délky studia

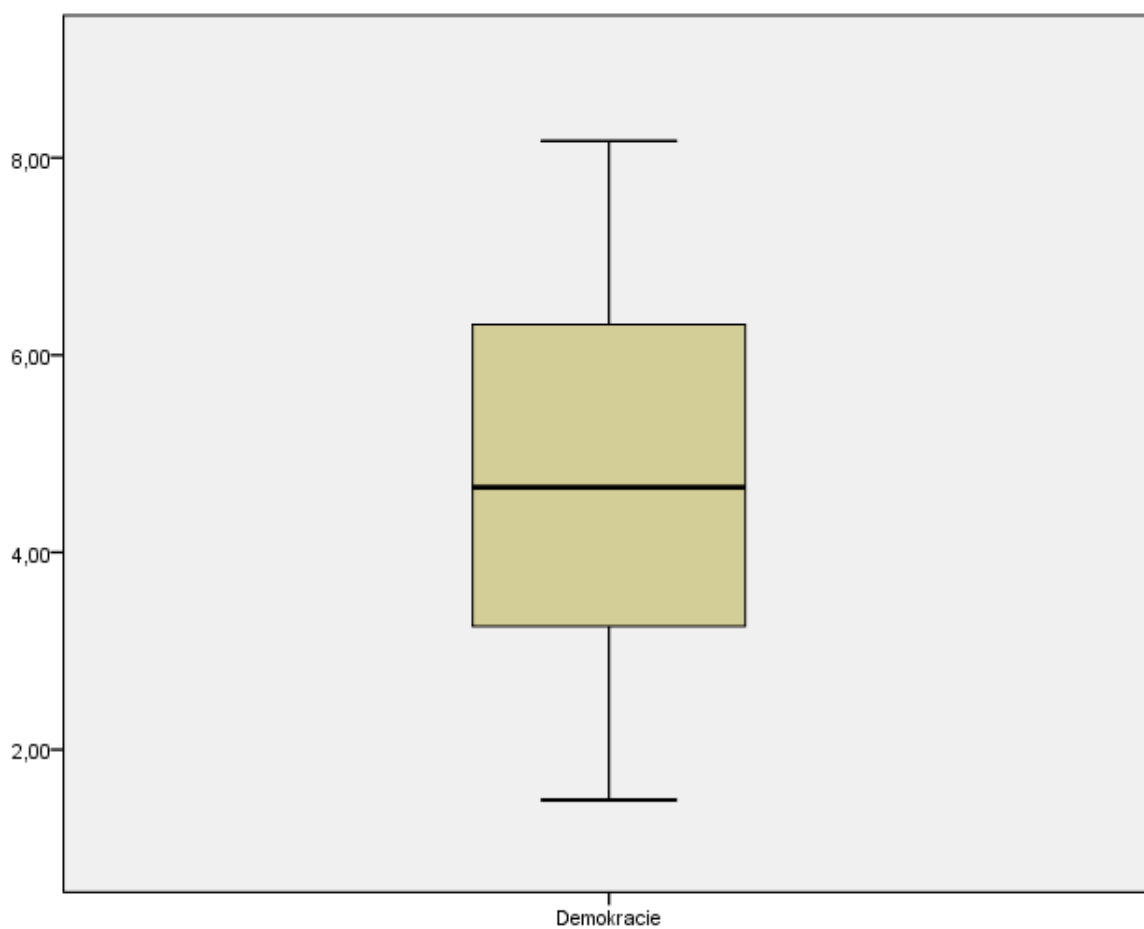
Zdroj dat: UNDP (2015), The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 8: Korelace politického režimu a očekávané délky života

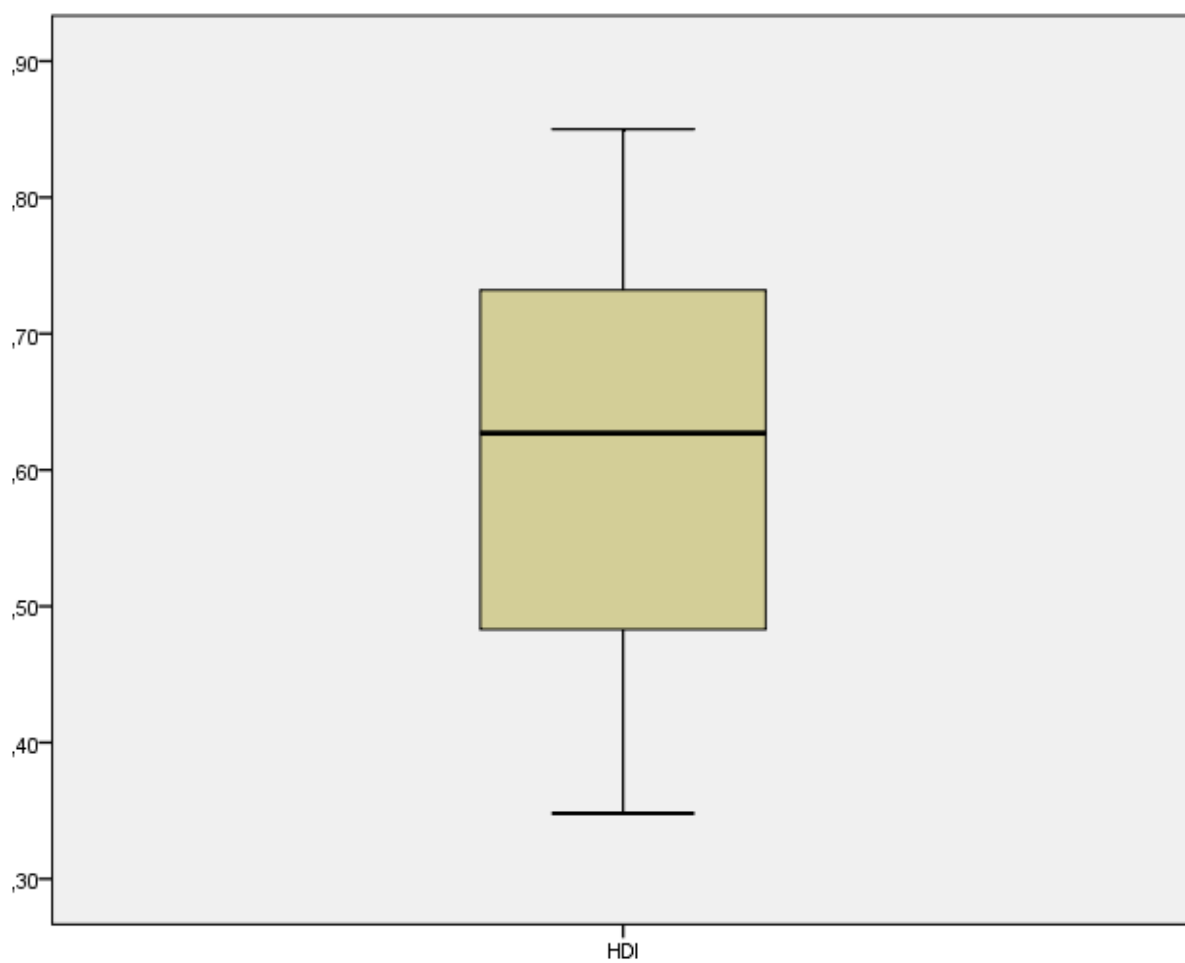
Zdroj dat: UNDP (2015), The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 9: Rozptýlení dat indexu demokracie pomocí krabicového grafu

Zdroj: The Economist Unit Limited (2015), vlastní zpracování

Příloha 10: Rozptýlení dat indexu HDI pomocí krabicového grafu

Zdroj dat: UNDP (2015), vlastní zpracování